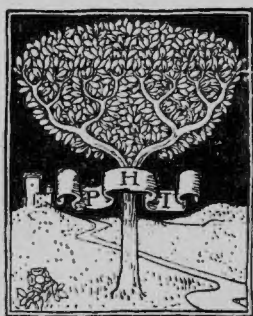

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

1963

ARGÅNG 61 · HÄFTE 1

INNEHÅLL

	Sid.
Fil. lic. TORE NYBERG, Lund: Vadstena klostets pionjärer. En studie i Vadstenaadiariets formelsystem	1—40
Fil. dr SVEN LJUNG, Stockholm: "Prelatskolan" på Fjällskäfte gård. Till ärkebiskop Nicolaus Ragvaldis biografi	41—53
Förste arkivarie ELSA NORDSTRÖM, Stockholm: Släkten Gyllenhoffs härstamning	54—59
F. d. riksarkivarien BERTIL BOËTHIUS, Stockholm: Harald Hjärne. Anförande i Historiska föreningen i Uppsala vid dess minnesfest 26/5 1962	60—64

VADSTENA KLOSTERS PIONJÄRER

En studie i Vadstenadiariets formelsystem.

AV TORE NYBERG

Enligt notis i Vadstenadiariet under den 23 oktober 1384 invigdes denna dag 46 nunnor, följande dag 9 prästbröder och 7 lekbröder, och två dagar senare 2 prästbröder, i Vadstena kloster.¹ Då detta var den första av biskopen utförda invigningen enligt Birgittas i regeln föreskrivna ritus, motiverar händelsen att nämnda 64 personer avgränsas till en egen grupp, åtskild från både tidigare inträdda och redan bortgångna medlemmar, och från den långa raden av inträdande från och med följande år. Förslagsvis kunde denna grupp om 64 personer kallas pionjärerna i Vadstena.

Tillhörighet till pionjärerna betingas alltså uteslutande av det förhållandet, att medlemmen genomgått den av biskopen av Linköping i oktober 1384 utförda liturgiska invigningen i klostret. Avsikten med en sådan avgränsning har samband med den hittillsvarande litteraturen. Carl Silfverstolpe genomgick diariets uppgifter och utgav 1898—1899 sina studier i form av ett antal biografiska notiser, löpande i två nummerserier, en för nunnorna och en för ordensmännen.² De första namnen inom varje nummerserie tillhör ordensmedlemmar, som hunnit avlida före invigningen 1384. Då emellertid källläget är sådant, att fullständiga notiser om dessa medlemmar före 1384 inte står att få, är nummerserierna metodiskt otillfredsställande. Är det tvivelaktigt, om en viss person tillhört Vadstena kloster före 1384 eller ej, blir naturligtvis också nummerserien osäker, eftersom en enda ändring i radens början medför andra tal helt igenom.

Det måste därför vara att föredra, att en genomnumrering av samtliga ordensmedlemmar i Vadstena börjar vid en genom källorna fullständigt säkerställd punkt. Den första säkra punkten vad antalet beträffar är den ovan anförda notisen under den 23 oktober 1384. Det står under alla omständigheter utom tvivel, att enligt vår viktigaste källa Vadstenadiariet siffrorna 1—46 resp. 1—18 måste reserveras för de första av biskopen invigda nunnorna och ordensmännen, pionjärerna.

Däremot lämnar oss den ovan citerade källuppgiften i sticket vad

¹ SRS 1, s. 101 f. - A. W. Lundberg - E. Brate - E. Wessén, Vadstena klostrets minnesbok, Stockholm 1918, s. 5. — UUB, codex C 89.

² Carl Silfverstolpe, Klosterfolket i Vadstena, Stockholm 1898—1899.

pionjärernas namn beträffar. Vid ett ytligt betraktande kunde denna omständighet kanske anses tillräckligt motivera, att uppräknigen av medlemmar i nummerföljd borde börja först med de från och med 1385 inträdda, för vilka kontinuerliga notiser införts i diariet. Så skulle vi sannolikt också få gå till väga, om antalet 64 pionjärer skulle visa sig vara en otillförlitlig siffra. Nu hoppas jag emellertid med föreliggande uppsats kunna visa, att så inte varit fallet. Tvärtom, diarieföraren har i senare notiser, för det mesta i dödsnotiserna, infört uppgifter, som tillåter oss att rekonstruera hela namnlängden av de 64 pionjärerna. Silfverstolpe har ej ställt detta problem utan grep sig uppgiften an från andra utgångspunkter.

För att klargöra hur långt denna rekonstruktion kan gå, måste några förhållanden förutskickas.

Rangordningen inom vartdera konventet i Vadstena reglerades genom ancienniteten, i klostret närmare bestämd som professordningen, den tidsföljd i vilken medlemmarna avlagt sitt ordenslöfte.³ Detta ordenslöfte kan ej under alla omständigheter ha sammanfallit med det löfte, som avlades inför biskopen enligt Birgittas ritual. Enligt den allmänna ordensrätten, vilken naturligtvis också gällde birgittinerna, tillkommer det ordensöverhuvudet i den egna komuniteten att ta emot löftet av nyinträdande medlemmar.⁴ Rimligheten säger också, att rättsligt verkande medlemskap i konventslivet i Vadstena måste ha stått att vinna redan före den första biskopliga invigningen 1384. Då ett väsentligt moment vid inträdet i ordenslivet är den omedelbart före löftesavläggelsen rättsgiltigt fastlagda överlåtelsen av medgiften åt klostret, kan man anta, att de bevarande pergamentsingiftsbreven från tiden före 1384 anger tidpunkten, när den i brevet omtalade vunnit sitt medlemskap i orden efter ett års prøvotid.⁵ I vilken form inträdet

³ Ordensmännens delning i de tre grupperna prästbröder, diakoner och lekbröder, inom vilka professordningen räknades särskilt var för sig, tillhör en senare tid och behöves här ej upptas till behandling. Se vidare nedan i avsnittet om ordensmännen.

⁴ Corpus juris canonici C 17 q 2 c 1 (Gratianus); X. III, 31, 16 (brev från Innocentius III till ärkebiskopen av Pisa 1198); VI°. III, 14, 2 (Alexander IV »Non solum» till franciskaner och dominikaner); VI°. III, 14, 3 (Bonifatius VIII:s tillägg till »Non solum»). Se även Codex juris canonici (1918) can. 572 § 1 n. 6, samt kommentarer hos T. Schaefer, De religiosis ad normam codicis juris canonici, Roma 1947⁴, s. 550 f, och H. Hanstein, Ordensrecht, Paderborn 1953, s. 150.

⁵ Omvänt kan själva förekomsten av ingiftsbrev tas som bevis för att rättsligt verkande medlemskap måste ha stått att vinna före 1384. Man kan nämligen inte tänka sig, att klostret skulle ha kunnat avkräva en inträdessökande ett ingiftsbrev utan att för sin del enligt ordensrättens allmänna bestämmelser överta ansvaret för den nya medlemmens dagliga behov. Utan rättsligt verkande medlemskap är dessa ingiftsbrev inte möjliga.

då skett, är en fråga, som här ej kan behandlas. Då endast ett fåtal pergamentsingiftsbrev är bevarade, kan på grundval av hittills kända källor — diariet omtalar som nämnt inte dessa inträden — en rekonstruktion av dessa tidigt inträdde personers professlängd ej företas. Tidsordningen är känd endast för ett fåtal namn. De flesta av dessa tidigt inträdde antecknas efter 1384 som avlidna. Det betyder att de deltagit i den biskopliga invigningen detta år, och alltså utgör huvudparten av pionjärerna. Således är det i sista hand pionjärerens rätta ordningsföljd enligt de för deras eget klosterliv gällande reglerna, som inte låter sig rekonstrueras. Detta gör siffrorna 1—46 resp. 1—18 i praktiken obrukbara. Man måste nöja sig med att reservera siffrorna och börja den egentliga längden med 47 resp. 19.

Att trots detta den egentliga längden bör börja med 47 resp. 19, och ej med 1, är motiverat av rättsförhållandena. Det råder ingen faktisk skillnad mellan pionjärerens och de senare inträdde medlemskap. Inga sär rättigheter låter pionjärerens framträda som egen grupp annat än som hedersbeteckning. Däremot visar den senare klosterhistorien, att medlemmar, som ännu inte invigts av biskopen, rättsligt sett intar en annan ställning. Nummerserierna bör sammanfalla med de verkliga rättsförhållandena, och så är fallet endast om pionjärerens medräknas som de första namnen i längden, fast vi inte kan rekonstruera verkliga professordningen, sådan den en gång gällde i klostret.

Problemet och metoden för föreliggande undersökning kan därmed preciseras på följande sätt. I notisen om vad som hände den 23, 24 och 26 oktober 1384 har diarieföraren inte medtagit några namn. Att pionjärerens varit 46 resp. 18 vet vi således, men vi vet inte vilka de var, och vad de hette. Vi vet genom nämnda notis av år 1384 inte, vilka och hur många av de nunnor, vars ingiftsbrev från tiden före 1384 är bevarade, som deltog i denna invigning, och vilka som dött dessförinnan. Vår kunskap om pionjärerens namn måste därför nödvändigtvis utgå från de senare notiser i diariet, där deras död eller avresa från klostret införts. Bland dödsnotisernas namn måste vi söka identifiera så många som möjligt av de i bevarade pergamentsbrev omnämnda inträdande. I övrigt måste vi av notisens övriga upplysningar och allmänna karaktär sluta till, om vi i varje enskilt fall har att göra med en av pionjärerens eller med en av de senare inträdde. I brist på andra upplysningar i en dödsnotis har vi att först försäkra oss om att vederbörande inte förekommer i notiser om intagna efter 1384. Härefter har vi att fastställa, om antalet sådana överblivna dödsnotiser, som inte ger någon ledtråd, sammanräknade

med de säkra dödsnotiserna över pionjärer, uppgår till antalet 46 för nunnorna och antalet 18 för ordensmännen, eller om det leder till ett större eller mindre antal än dessa siffror.

A. *Nunnorna*

Silfverstolpe har i sin längd över Vadstenanunnorna gått till väga på följande sätt. Han utgår från att av »de äldsta» hade vid tidpunkten för 1384 års invigning tre avlidit. Han adderar därefter dessa avlidna 3 med de 46 invigda och får så en serie av 49 nunnor, som någon gång tillhört Vadstena nunnekonvent fram till slutet av år 1384. Han menar därefter, att abbedissan Benkta Gunnarsdotter ej med säkerhet tillhört pionjärerna, ger henne siffran 50, och börjar längden av i diariet från och med 1385 införda invigningsnotiser med siffran 51.⁶ Samtidigt avvisar han⁷ traditionsuppgiften om några nunnor, som skall ha tillhört konventet före 1384, men som inte nämns i diariet och för vilka inga ingiftsbrev äro bevarade.

Den inbördes ordningen mellan de 49 första är enkel. Först anför Silfverstolpe de nunnor, vars ingiftsbrev är bevarade, i ordning efter ingiftsbrevens datering som 1—22. Därefter anför han övriga pionjärer i ordning efter deras dödsår som 23—49. Den serie han därmed åstadkommer, återspeglar givetvis inte professförhållandena i den första komuniteten och innehåller dessutom flera osäkra identifikationer. Som ledtråd för gruppen 23—49 använder Silfverstolpe diariets upplysningar i dödsnotiserna, främst formlerna av typen »en av de första som inträtt i detta klosterliv» osv., trots att han hos två nunnor (64 och 66) noterar, att denna formel inte alltid betecknar tillhörighet till de 1384 invigda.

En avsikt med föreliggande undersökning är att studera diarieförarnas teknik och speciellt det formelsystem de använder för att beteckna vissa ständigt återkommande förhållanden eller egenskaper hos klosterinnevånarna. Metoden skall därför bli den motsatta mot Silfverstolpes, däri att diariets egna notiser och icke pergamentsbrev får bilda utgångspunkt för granskningen av personförhållandena. Därigenom lämnas de tveksamma identifikationerna mellan vissa nunnor i pergamentsbrev med vissa nunnor i diariet helt åsido. Det första resultat, som eftersträvas genom bruket av föreliggande metod, är ett klarläggande av på vilka punkter diarieförarna varit angelägna om fullständighet, och på vilka punkter de inte varit det. Genom ett sådant studium av själva källan kan denna möjligen göras mera användbar för

⁶ Silfverstolpe, a. a., s. 23—31.

⁷ A. a., s. 23 fotnot.

vidare studier i Vadstena klostrets historia än som hittills ofta varit fallet.⁸

En formel av typen »en av de första som inträdde» finns i diariet i dödsnotisen över 37 nunnor. Dessutom förekommer en liknande notis om en nunna i hennes makes dödsnotis, så att sammanlagda antalet formler att undersöka är 38, över ett sammanlagt antal av 37 nunnor.

Formlerna innehåller i de flesta fall en finit eller infinit verbform. Endast tre gånger förekommer en ren substantivisk notis: una de primitiuis 1421 14/8 och 1422 6/11, una de primis sororibus 1438 16/11. Dessa formler är undantag. Man får vid dem underförstå någon form av de verb, som begagnats i övriga notiser.

Av de 35 notiser, som innehåller en verbform, har 31 omväxlande former av verben intrare: inträda och profiteri: lova, avge löfte. De 4 återstående är unika och använder följande verb och uttryck: habitum regularem accipere: mottaga ordensdräkten 1402 12/6; introduci: införas [i klostret] 1405 18/9 (denna formel förekommer normalt vid notiser om intagning); stare in religionem, vars betydelse nedan skall diskuteras, 1412 15/8; ordinem inchoare: börja orden eller ordenslivet 1451 19/1, notisen för abbedissan Bengta Gunnarsdotter.

Former av verbet intrare förekommer 22 gånger, former av verbet profiteri 9 gånger. Verbet intrare kan stå utan objekt, medan däremot verbet profiteri alltid följs av objekt. Intrare utan objekt förekommer i följande kombinationer:

una de primis intransibus: en av de första inträdande 1439 21/3

una de primis hic intransibus: en av de första här inträdande 1415
14/12

una de primis intransibus sororibus: en av de systrar som först inträdde 1438 1/3

Objekten vid verbet intrare är antingen religionem: ordenslivet, ordensförpliktelsen, ordensbindningen eller ordinem: orden, levnadsordningen, rättesnöret. Båda termerna har i stort sett den gemensamma betydelsen *ordensliv*, när de förekommer i ett sammanhang som detta. Valet av den ena eller den andra termen syns inte ha skett för att skilja en viss grupp av ordensmedlemmar från en annan, utan skillnaden är snarare ett uttryck för diarietörarnas förkärlek för den ena el-

⁸ Allmän skepsis rörande diariets trovärdighet framträder hos Silfverstolpe i många tillfälliga yttranden. »Dödsåret okänt» är en då och då återkommande notis. — »Nämnes i Diariet såsom 'soror de primis intransibus', ehuru detta ju icke var fallet», nunna 64. Under nunna 53 framställs hypotesen, att de nunnor som farit till England 1415, senare återvänt till Vadstena. Detta blir orsak att åter framhålla att deras dödsnotis saknas. I själva verket stannade de alla i England, och deras dödsnotiser återfinns i det engelska birgittinklostret Syon Abbeys nekrologium, MsAdd 22285 i British Museum.

ler den andra termen. Diariets sätt att begagna termerna framträder genom de bestämmingar termerna får. Det heter alltid intrare religionem Wazstenensem: inträda i det vadstenensiska ordenslivet, dvs. det ordensliv som är lokalt knutet till Vadstena. Däremot heter det intrare ordinem sancte Birgitte eller intrare ordinem Salvatoris: inträda i birgittinorden eller inträda i Frälsareorden, dvs. den orden som är knuten till Birgittas namn eller ordenstanke. Sammanställningarna »ordo Wazstenensis» eller »religio sancte Birgitte»^{8a} förekommer inte.

Formeln intrare med objektet religionem förekommer i följande varianter:

una de primis intrantibus religionem Vazstenensem: 1390 28/10,
1392 14/8, 1400 11/10, 1409 10/5, 1409 24/6.

una de primis religionem Wazstenensem intrantibus: 1399 5/9.

una de primis que intrauerunt religionem Vazstenensem: 1401 23/8,
1401 5/9.

una de primis que religionem Vazstenensem intrauerunt: 1399 6/11.

una de primis hanc religionem intrantibus: 1415 18/12, 1418 14/11.

una de primo hanc religionem intrantibus: 1428 10/3.

una de primis sororibus religionem istam intrantibus: 1438 22/1.

una de sororibus primis hanc religionem intrantibus: 1443 10/5.

soror de primis intrantibus hanc religionem: 1454 12/5.

Religionem Vazstenensem (sista gången 1409 24/6) efterträds av hanc religionem eller istam religionem, eller av verbet intrare utan objekt.

Formeln intrare med objektet ordinem förekommer i följande varianter:

una de primis virginibus que intrauerunt ordinem sancte Byrigitte
1410 5/2

consecrata fuit cum primis que intrauerunt ordinem sancte Byrigitte
in Vazstena 1411 10/7

hec erat e primis que intrauerunt ordinem sancte Birgitte Vazstenis
1411 8/10

una de sororibus primis ordinem Saluatoris intrantibus 1450 1/2

Efter formeln ordinem sancte Birgitte tre gånger omkring 1410 återkommer denna vändning bara en gång fyrtio år senare som ordinem Salvatoris. De tre notiserna med ordinem sancte Birgitte kommer i följd i serien av notiser av denna typ. De två närmast dessförinnan begagnade formlerna 1402 12/6 och 1405 18/9 är helt ensamstående och används bara dessa enda gånger (se nedan, endast en gång förekommande formler).

^{8a} Denna formel dock för en lekbroder, 1405 13/10, se nedan.

Objekten vid verbet profiteri är regulam, religionem eller ordinem avlägga löfte på regeln, avlägga löfte på ordenslivet. Formler med något eller några av dessa objekt förekommer endast åren 1423—1431. Endast en gång förekommer härunder formeln religionem intrare, och det är då av misstag; det gäller en nunna, som *ej* tillhört pionjärerna, 1428 10/3. Varianterna är följande:

una de primo profitentibus regulam Salvatoris: 1423 17/5.

una de primo professis hanc regulam: 1430 13/1.

una de primis hunc ordinem professis: 1425 7/4.

una de primis profitentibus hanc regulam: 1426 21/2, 1426 22/2.

una de primis profitentibus hanc religionem et regulam: 1426 31/5.

una de primis hanc religionem professis: 1428 13/8, 1429 27/3, 1431 22/10.

Efter perioden 1423—1431 förekommer varken verbet profiteri eller objektet regulam. Två nunnor har under dessa 8 år felaktigt erhållit en formel av denna typ, religionem intrare 1428 10/3, regulam profiteri 1430 13/1. Det enda som förbinder de två notiserna är att de begagnar adverbet primo: först till skillnad från den vanliga adjektivkonstruktionen una de primis: en av de första. Adverbet primo förekommer i nunnornas notiser för övrigt endast en enda gång, 1423 17/5, det första tillfället då den nya formeln profiteri regulam kommer till användning.

De endast en gång förekommande formeltyperna är närmast att jämföra med individuella karakteristiker men skall ändå behandlas i anslutning till de formler de liknar.

I nekrologen över heliga Birgittas dotterdotter Ingegerd Knutsdotter 1412 15/9 finns bl. a. uppgiften steterat tunc in religionem per xxxix annos cum defuncta est: hon hade då stått i ordenslivet i 39 år när hon dog. Uttrycket stare in religionem är av annan karaktär än det senare ofta förekommande obiit anno professionis sue xx: hon avled i det xxnde året av sin profess. Här kan inte avses en profess avlagd samtidigt med den högtidliga invigningen, eftersom 39 år bakåt från 1412 leder till 1373, Birgittas dödsår. Diarieföraren har här med tillhörighet till ordenslivet, till religio, menat en tillhörighet som började långt innan konventen invigts. Ingegerd Knutsdotters ingiftsbrev är bevarat och daterat 1375 26/3,⁹ men hon uppges ha kommit till Vadstena sommaren 1374 i en ålder av 18 år. Är siffran 39 år exakt, skulle uttrycket stare in religionem här avse en tillhörighet till ordenslivet, som kanske beräknats ända från novisårets början, alltså från den tidpunkt då en inträdessökande första gången anhöll om inträde och i

⁹ RPB 1137.

samband därmed mer eller mindre anslöt sig till en klosterlig livsföring. Troligare är dock att året 39 är grovt tillyxat och avser början av hennes ordensliv sommaren 1374.

I nekrologen över Margareta Lassadotter 1402 12/6 anges, att hon vid sin död var 33 1/2 år — således född omkring årsskiftet 1368/69 — och systerdotterdotter till marsken Erik Ketilsson (Puke). Det heter avslutningsvis: *ista Margareta erat una de primis que primitus acceperunt habitum regularem in Vazstena*: denna Margareta var en av de första, som först mottog ordensdräkten i Vadstena. Här föresvävar dagboksföraren en akt som kunde kallas »*prima acceptio habitus regularis*». Bland de första som deltog i denna akt var Margareta, säger diarieföraren, dock utan att därmed ha sagt, att hon själv var en av de första inträdande i exakt mening. Förklaringen till detta avvikande uttryck kan vara, att Margareta vid invigningen 1384 endast var 16 år och alltså egentligen inte kapabel att avlägga ett rättsgiltigt ordenslöfte, för vilket regeln stadgade uppnådda 18 års ålder. Här skulle alltså föreligga ett fall, då en inträdessökande deltog i den första invigningen utan att samtidigt på bindande sätt bli nunna. Hennes profess har kanhända inte avlagts förrän två år senare efter fyllda 18 år.

Härmed kan jämföras den redan anförda notisen med intrare ordinem 1411 10/7: *consecrata fuit cum primis etc*: hon invigdes tillsammans med de första som inträdde i den heliga Birgittas orden i Vadstena. Taget efter orden meddelar diarieföraren här inte — som i de två kringliggande notiserna 1410 5/2 och 1411 8/10 — att nunnan var en av de första inträdande, utan att hon invigdes tillsammans med de första inträdande. Ett liknande fall av minderårighet har här möjligen förelegat.

Den tredje ensamstående formeln återfinns i Johan Peterssons dödsnotis 1405 18/9 och används där om hans hustru: *cum inclusio generalis instaret, ille cum fratribus inclusus est, uxor autem eius cum sororibus introducta est*: vid den allmänna tillslutningen av klausuren inslöts denne med bröderna, under det att hans hustru infördes tillsammans med systrarna. Stället låter uttrycken *inclusus est* och *introducta est* vara liktydiga. Här avses utan minsta tvekan de händelser som ägde rum den 23 och 24 oktober 1384. Men jämför man med dödsnotisen över hustrun 1401 23/8, så måste man fråga sig om den vanliga formeln *una de primis que intrauerunt religionem Vazstenensem* där har samma betydelse och avser inträdet 1384. Notisens uppbyggnad gör det troligast att så i n t e varit fallet. Först kommer nämligen den van-

liga formeln una de primis. Därefter följer som början till nekrolog: ipsa cum marito suo . . . primo ex precepto sancte Byrgitte locum Vazstena pro edificando monasterio intrauit, ubi ante se nichil nisi locum desolatum . . . inuenit: med sin man begav sig denna allra först, enligt heliga Birgittas befallning, till orten Vadstena, där hon före sig inte fann någonting annat än en öde plats. Närmast till hands liggande torde vara att låta den stående formeln med intrare religionem syfta på inträdet 1384, den särskilda upplysningen på hur hon som den första slog sig ned i Vadstena 1369. En annan tolkning är dock också möjlig: att uttrycket med intrare religionem tar sikte på tidpunkten för det rättsgiltiga inträde som av allt att döma åtföljt ingiftsbrevet, vilket för Johan Peterssons hustru Katarina Brynjulfsdotter är bevarat och daterat 1375 25/3.¹⁰

Den fjärde ensamstående formeln är samtidigt den sista som med rätta begagnats om en nunna. Den gäller abbedissan Bengta Gunnarsdotter 1451 19/1. Redan det förhållandet, att denna var den sista överlevande från 1384 års invigning, och varit abbedissa, kan ha motiverat den högtidliga skrivarten, fuit una de primis sororibus que ordinem istum inchoauerunt: hon var en av de systrar som först började detta ordensliv. Med hänsyn till Bengtas långa tid i klostret bör hon vid sitt inträde, som inte kan ha ägt rum lång tid före 1384, nyligen ha uppnått föreskriven minimiålder 18 år. Några speciella slutsatser av formeln que ordinem istum inchoauerunt kan inte dras.

De ovan anförda resultaten redovisas sammanfattande i tabell I. De tre nunnor, som avförts från de övriga, har med orätt erhållit en formel av typen una de primis, emedan intagningsnotis för nunnor med just deras namn föreligger, och några dubblingar inte kan fastställas.

På grundval av att 34 nunnor, för vilka intagningsnotis saknas, erhållit uppgift i sin dödsnotis att de tillhört de första inträdande eller löftesavläggande, har vi rätt att anse dessa 34 namn med säkerhet kunna hänföras till pionjärerna.

Ytterligare 12 namn måste påträffas, som med säkerhet eller sannolikhet måste anses tillhöra pionjärerna, för att diariets fullständighet i sina personnotiser vad nunnorna beträffar skall kunna anses säkerställd.

En första grupp utgörs av dem, vars dödsnotis visserligen inte innehåller en formelartad vändning av den typ som ovan anförts, men i stället andra upplysningar, som i sig själva innebär att de tillhört pionjärerna.

Dessa är:

¹⁰ RPB 1134.

Margareta Boodotter 1397 11/4, som enligt notisen var fungerande abbedissa efter Katarinas död 1381 och förmodligen fram till invigningen 1384.

Katarina Magnusdotter 1414 20/11, som barn bortrövad från turkarna, döpt, skänkt till drottning Johanna av Neapel och av denna skänkt till Birgitta, som emellertid var död när flickan anlände till Rom. Notisen lämnar inte möjligheten öppen för någon annan vidare händelse i denna flickas historia än ett tämligen snart inträde i Birgittas kloster.

Estrid Gudmundsdotter 1436 2/8, vars professålder anges till 52 år, vilket leder till 1384.

Margareta Jönisdotter 1437 10/9, vars professålder anges till 53 år, vilket också leder till 1384.

Dessa 4 nunnor är sammanställda i tabell II.

En andra grupp utgörs av dem, vars namn också förekommer i bevarade ingiftsbrev. Dessa är:

Ingeborg Thordadotter 1391 18/7. Ingiftsbrevet är daterat 1375 8/8.

Katarina Källarsdotter 1402 16/12. Ingiftsbrevet är daterat 1379 1/8.

Kristina Tokadotter, som sändes för klostergrundning till Estland 1412 17/9. Ingiftsbrevet är daterat 1382 30/3.

Dessa 3 nunnor redovisas i tabell III.

För 41 nunnor råder på grundval av ovanstående uppgifter och källor nära nog fullständig säkerhet om tillhörighet till de 1384 invigda pionjärerna. Återstår att belägga ytterligare 5 namn.

Vid den genomgång av samtliga intagnings-, rese- och dödsnotiser från tiden 1385—1450, som jag företagit med begagnande av en på Historiska Institutionen i Lund befintlig fotostatkopia av Vadstena-diariet, har jag funnit ett restbestånd av endast fem nunnor, för vilka intagningsnotis saknas. Restbeståndet av oidentifierbara syns hos Silfverstolpe ganska stort. Jag har lyckats nedbringa antalet oklara fall framför allt genom de två undersökningar, som härtill bifogats som exkurser, och genom uppgiften i engelska källor, att alla de till England utresta nunnorna kvarstannat och dött i Syon Abbey. De oklara fall, som nu återstår, är, som jag hoppas, utsatta för färre invändningar än de oklara fall som Silfverstolpe lämnat.

Restbeståndet av 5 nunnor, som jag på denna grund vill göra identiska med de 5 resterande av de 46 pionjärerna, upptar följande namn.

Sigrid Laurentiidotter 1387 30/4. Dödsnotisen innehåller endast en upplysning: *primum post introductionem utriusque conventus et habi-*

tus suscepcionem obiit: det första dödsfallet efter konventens införande och anläggandet av dräkten. Silfverstolpe anger henne som »en af de första nunnorna», men detta står inte i dödsnotisen. Emellertid är det i detta speciella fall ganska svårt att tänka sig, att diarieföraren skulle ha avhållit sig från att anteckna, att hon varit en av de allra sist inträdda, om så varit fallet. Vid detta första dödsfall har någon diariepraxis ännu inte utbildat sig när det gäller att i dödsnotiser ange tillhörighet till pionjärerna.

Ingeborg Björnsdotter 1392 24/6. Silfverstolpe tvekar om huruvida denna kan vara identisk med den i ett pergamentsbrev 1379 22/8¹¹ omnämnda Ingeborg Erinbjörnsdotter, tjänarinna åt riddaren Birger Ulfsson (Ulvåsaätten) och fru Märta Siggesdotter. Dödsnotisen anger att Ingeborg Björnsdotter var född i Västergötland — således ej tillhörde den östgötska bondemiljö, som de flesta inträdande kom ifrån. Identifikationen av dessa två syns mig ligga inom det möjligas gräns. Under föreliggande omständigheter blir den trolig.

Margareta Lawrinssadotter 1402 13/10. För denna och de två i diariet närmast nämnda Ingrid Niclissadotter 1402 10/11 och Katarina Källarsdotter 1402 16/12 ger diariet ingen ledtråd. Som redan ovan visats, finns för sistnämnda ingiftsbrevet bevarat, varför hon med säkerhet tillhör pionjärerna. Hur skall då den plötsliga bristen på nekrolog förklaras? Den torde tillräckligt förklaras av att ny diarieförare för första gången griper in i och med föreliggande notis 1402 13/10 efter dittillsvarande diarieföraren Torirus Andree — nämligen Andreas Lydekini. Dennes tre första dödsnotiser saknar alla upplysningar utom namn och dödsdag. Frånvaron av uppgift om tillhörighet till pionjärerna kan alltså här uteslutande förklaras av den nye diarieförarens ovana eller obekantskap med sin föregångares redan 10-åriga praxis.

Ingrid Niclissadotter 1402 10/11. Se föregående. — En identifikation, som Silfverstolpe inte övervägt, och vars möjlighet han inte syns ha beaktat, skulle vara att denna Ingrid Niclissadotter är densamma som den Ingerdis Nilsson, för vilken ett ingiftsbrev från 1382 26/5 finns bevarat.¹² Den Ingrid, som inträdde 1385 16/4, håller jag närmast för att vara identisk med Ingrid Sigurdsdotter från Stockholm, som avled 1391 1/7,¹³ under det att man sannolikt måste misströsta om att identifiera tjänarinnan Ingrid, som omtalas i ett ingiftsbrev av hen-

¹¹ RPB 1449.

¹² RPB 1720.

¹³ Silfverstolpes namnform »Sigvidsdotter» beror på en felläsning, som influtit i SRS. Handskriften har Syghurzdottir, varav man av h och u läst ett w och av r ett i, och så kommit till namnformen Sygwizdottir, vilket transkriberats Sigvidsdotter. Den riktiga transkriptionen är helt enkelt Sigurdsdotter.

nes matmoder från 1381 26/3,¹⁴ då hon antingen kan ha dött före 1384, eller tagit annat klosternamn, och vi inte känner hennes efternamn.

Kristina Stensdotter, som sändes för klostergrundning till Danmark 1416 23/7. En traditionsuppgift från 1500-talet, refererad av Silfverstolpe,¹⁵ uppger att riddaren, sedermera lekbrodern Sten Stenssons (Bielke) dotter Birgitta varit nunna i Vadstena. Någon nunna Birgitta Stensdotter förekommer dock ej. Stensdotter heter endast denna nunna Kristina. En svag möjlighet är, att vi här har att göra med denna dotter till Sten Stensson, men att hon antagit klosternamnet Kristina.

De sist uppräknade 5 nunnorna redovisas i tabell IV.

Granskningen av diariets sätt att omnämna pionjärerna i deras dödsnotiser har visat, att nekrologens uppgifter i 36 fall av 46 direkt innefattar tillhörighet till pionjärerna. I 2 fall ges exakt uppgift om antalet år i klostret, varvid uppgiften leder tillbaka till 1384. I 2 fall saknas dödsnotis, därför att vederbörande deltagit i klostergrundning och stannat i sin nya hemvist till sin död. De resterande 6 fallen fördelar sig på följande tidpunkter: 1387 30/4, 1391 17/7, 1392 24/6, samt 1402 13/10, 10/11 och 16/12.

De tre första fallen låter sig tillräckligt förklaras av att diarieföraren ännu inte utbildat sitt formelsystem till tvingande praxis. De tre sista fallen förklaras genom byte av diarieförare.

Man kan sålunda utgå från, att diarieförarna efterhand utbildat som generell norm att i dödsnotis ange tillhörighet till pionjärerna, och att denna norm, sedan den väl utbildats, strikt följts, bortsett från endast följande tre klart avgränsade avvikelser: 1) diarieföraren för åren 1423—1431 har gjort två misstag och som pionjärer betecknat två nunnor som inträtt efter 1384; 2) praxis föll i glömska mellan 1432 och 1436, så att avlidna pionjärer 1436 2/8 och 1437 10/9 ej erhöll formeln *una de primis*, utan först den därefter 1438 22/1 avlidna; 3) 1454 var tidsintervallet så stort, att när klostrets äldsta då avled, inskrevs en liknande formel i hennes dödsnotis, fast hon ej tillhört pionjärerna, vilket var sista gången en sådan formel kom till användning.

Ovanstående granskning berör ej uppgiften att identifiera ingiftsbrevens inträdande med rätt namn i diariet. Denna uppgift har speciella problem, framför allt därför att — vilket Silfverstolpe ej om-

¹⁴ RPB 1567.

¹⁵ Silfverstolpe, a. a., s. 116. Jfr dock Gillingstam, Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden, s. 79, not 420.

nämner — åtminstone ett ingiftsbrev avser en icke namngiven, men i klosterlivet redan deltagande kvinna. Man kan därför inte hoppas på att restlöst identifiera ingiftsbrevens personer med senare i diariet nämnda och med full säkerhet klarlägga, vilka av de före 1384 inträdande, som också avlidit före detta år. Försöken att företa dessa identifikationer är heller inte i alla fall meningsfulla. Viktigare än att söka följa, vem som innehafte en viss prebenda, är att kartlägga antalet prebenden, ty om någon som grundat en prebenda avled, intogs hennes plats uppenbarligen av en medellös.

Å andra sidan måste kriteriet på den här ovan gjorda sammanställningens riktighet vara, att identifikationerna av alla mellan 1385 och 1450 inträdna nunnor är hållbara. Dessa identifikationer redovisas i tabell V. De fall, där min identifikation avviker från Silfverstolpes, diskuteras i anmärkningarna till tabellen.

B. Ordensmännen

Silfverstolpes längd över ordensmännen är uppbyggd på följande sätt. Han räknar med 21 ordensmän, som någon gång tillhört Vadstenakonventet till och med invigningen 1384, och avvisar¹⁶ traditionsuppgiften om en som både skall ha inträtt och dött i Vadstena före detta årtal. Av de 21 anser Silfverstolpe att 2 dött före 1384, nämligen prior Petrus Olavi och Ketilmundus. Bådas dödsnotis finns i diariet, den förres under 1378 16/9, den senares under 1384 17/10. Återstår 19 ordensmän. Man ställer frågan, hur Silfverstolpe kunnat räkna upp 19 ordensmän såsom invigda 1384, när diariet i notisen om pionjärerna anger antalet till 18. Men Silfverstolpe har uppenbarligen ej ställt detta problem om antalet. I själva verket vilar antalet 19 på en godtycklig och ur källans synpunkt helt oförståelig delning av en ordensman i två delar, varav gjorts två skilda ordensmän: dels nr 5 Johannes Petri, generalkonfessor 1394—1401 och med »dödsåret okänt», dels nr 10 Johannes Petri, som vistades i England 1408—1416 för att förbereda grundandet av Syon och som avled 1417 30/12. Det finns ingen anledning anta annat än att dessa två ordensmän med identiskt namn varit en och samma person. Silfverstolpes ordningsföljd är: 2, 4—14 prästerna, 15—21 lekbröderna, i ordning efter dödsdag. Någon skillnad mellan prästbröder och diakoner bland pionjärerna gör Silfverstolpe ej. Längden av invigda från och med 1385 börjar med nummer 22.

I motsats till nunnekonventet, som inte känner någon rangskillnad

¹⁶ Silfverstolpe, a. a., s. 103 fotnot.

de 60 nunnorna sinsemellan, skulle brödrakonventet enligt birgittin-regeln vara indelat i tre klasser: prästklassen med 13 medlemmar, diakonklassen med 4 medlemmar och lekmannaklassen med 8 medlemmar. Diakonklassens medlemmar fick enligt Birgittas ordalag »också vara präster om de ville».¹⁷ Tolkningen av detta uttryck medförde stridigheter, som också sammanhängde med det förhållandet, att enligt regeln generalkonfessorn måste utses bland de 13 prästerna. En medlem av diakonklassen, som blev prästvigd, skulle således inte kunna bli vald till generalkonfessor, med mindre han upptogs i prästklassen och erhöll en av dess 13 platser, om man strikt ville följa regelns bokstav. Men då man i Vadstenas äldsta historia hade ett par fall av sådan övergång, dels från diakonklassen till prästklassen, dels från lekmannaklassen över diakonklassen till prästklassen, så tycks man ha funnit det som en olägenhet att behöva räkna med eventualiteten, att vem som helst av de inträdande i de lägre klasserna en gång kunde tänkas bli valbar till generalkonfessorsämbetet genom möjligheten att bli medlem i prästklassen. En strängare tolkning uppstod därmed, som hävdade, att klasstillhörigheten måste bestämmas redan vid inträdet och senare inte skulle få ändras. Det var denna tolkning som efterhand segrade, och den fastlades på generalkapitlet i Vadstena 1429 i form av en föreskrift, att övergång från endera av brödrakonventets tre klasser till en annan klass — i praktiken en högre klass — för framtiden skulle vara förbjuden. Detta innebar bl. a., att en medlem av diakonklassen aldrig kunde bli valbar till generalkonfessorsämbetet, även om han blev prästvigd. Han fick inte lämna sin plats och bli en av de 13 prästerna, även om plats där blev ledig.

Denna företeelse medför konsekvenser för räkningen av ordensmännen. För den tid den ursprungliga ordningen gällde — teoretiskt till 1429 — är det riktigtast och med gällande förhållanden bäst överensstämmande beräkningssättet utan tvivel att låta alla inträdande ordensmän följa i en serie på varandra. Efter 1429 däremot är det principiellt riktigare att räkna prästbröderna för sig, diakonerna för sig och lekbröderna för sig. Vardera gruppen har sannolikt redan från början ordnat sig inbördes enligt sina medlemmars inträdesålder. Då övergång skett från en klass till en annan, torde denna ordning ha brutits — efter vilka principer kan dock ej sägas. Men från och med 1429, eller i praktiken från och med sista påvisbara övergång från en klass till en annan, har denna vardera klassens inre professordning förblivit obruten, och det är då möjligt att fortlöpande rekonstruera

¹⁷ Regula Salvatoris approberade versionen kap. 10, icke approberade versionen (som ingår i revelationerna) kap. 12.

prästklassens, diakonklassens och lekbrödraklassens åldersförhållanden och nyrekrytering var för sig.

Aktualitet erhåller klassdelningen tidigast vid den tidpunkt, då någon av de tre klasserna för första gången blivit fullsatt, dvs. då för första gången Vadstena kloster härbärgerar 13 prästbröder, 4 diakoner eller 8 lekbröder.

I ordensmännens dödsnotiser är fullständigheten större än i nunnornas. Frånräknas Katilmundus, som dog före invigningen, används en formel av typen »en av de första som inträdde» i 13 dödsnotiser. I ytterligare 4 dödsnotiser meddelar nekrologen sådana upplysningar, varav tillhörighet till pionjärerna nödvändigtvis följer. I det återstående fallet meddelar en särskild uppräknning samt sammanhanget i övrigt, att vi har att göra med en av pionjärerna.

Formlerna är av följande utseende. Kortast är formeln för Katilmundus 1384 17/10: unus de primis fratribus Vastenensibus. I övrigt förekommer följande formler:

med i n t r a r e:

unus de primis inrantibus religionem Vazstenensem: 1390 12/8,
1391 17/8, 1393 11/6.

unus de primo inrantibus religionem Vazstenensem: 1391 11/6.

unus de primis inrantibus hanc religionem: 1417 10/12.

unus de primis hanc religionem inrantibus: 1417 30/12.

unus inter primo intrantes hanc religionem: 1416 1/3.

unus de primo inrantibus monasterium Vazstenensem: 1399 26/4.

unus de primis qui intrauerunt ordinem sancte Byrgitte: 1409 26/7.

unus de primis laicis qui intrauerunt religionem sancte Byrgitte:
1405 13/10.

de primis conuersis unus, qui in inicio intrauerant: 1404 3/5.

med p r o f i t e r i:

unus de primitiuis fratribus (sacerdotibus) hic professis: 1424 28/3.

unus de primo profitentibus hunc ordinem: 1427 29/8.

Dessutom finns följande mera personliga eftermälen:

Hic fuit capellanus sancte Byrgitte et sequebatur eam dum peregrinabatur de Roma ad terram sanctam: denne var heliga Birgittas kaplan och följde henne när hon reste som pilgrim från Rom till det heliga landet 1389 9/2, Gudmarus Fredherici.

Preceptum fuit ut presbiter ordinaretur, qui primus confessor generalis post magistrum Petrum confessorem sancte Byrgitte in monasterio Vastensis fuit: det blev (henne) befallt att han skulle prästvigas, och han blev den förste generalkonfessorn efter heliga Birgittas bikt-fader magister Petrus i klostret i Vadstena 1396 21/3, Magnus Petri.

Fuit autem unus de primis conuersis, qui ad locum Vazstena voluntate venerunt, quando primo reliquie sancte Birghitte a Roma ad Vazstenum sunt translate: denne var en av de lekmän, som av eget beslut kom till Vadstena, så snart heliga Birgittas relikver överförts från Rom till Vadstena 1405 29/7, Petrus Johannis Stekare.

Cum inclusio generalis instaret, ille cum fratribus inclusus est, uxor autem eius cum sororibus introducta est (se ovan i avsnittet om nunnorna) 1405 18/9, Johan Petersson.

Till slut bestyrker uppräknigen av de första lekbröderna under oktober 1405, att den 1388 14/6 vid branden omkomne Ingolphus tillhörde pionjärerna.

I notisen för Petrus Johannis Stekare 1405 29/7 förekommer en specificerad betydelse av formeln unus de primis: inträdestiden är preciserad till konventslivets första år 1374/75. Av notisen framgår att flera än denne lekman kommit till Vadstena redan då. Att Johan Petersson tillhörde dessa första, meddelar hans dödsnotis. Möjligen kan formeln de primis conuersis unus, qui in inicio intrauerant 1404 3/5 för Benedictus Glasmästare tydas på samma sätt.

Som möjligen ren tillfällighet kan noteras, att formeln intrare monasterium, som endast förekommer en enda gång, används vid den ende av pionjärerna som tillhörde diakonklassen.

De 18 pionjärernas namn återfinns i tabell VI i ordning efter deras dödsdag.

Då de tveksamma identifikationerna är färre bland ordensmännen än bland nunnorna, behöver en fullständig lista över inträdande ordensmän från och med 1385 inte anföras som stöd för identifikationen av de 18 pionjärerna. Denna lista erbjuder i stället problem av en helt annan art: den att särskilja de tre klasserna inom brödrakonventet från varandra.

Exkurs I

Nunnor i Vadstena i äldsta tid, som burit namnet Kristina och vars fäder haft en av Johannes avledd form.

I diariets äldre delar förekommer ett antal notiser om nunnor, som hetat Kristina och vilkas fäder burit något av namnen Johan (Jowan, Joan), Jönis (Jänis) eller Hans (Hannes, Hannus). De identifikationer, som gjorts på grundval av dessa notiser dels av Silfverstolpe, dels av Lundberg-Brate-Wessén, är i flera fall felaktiga. Karakteristiskt för felen är, att de olika formerna av de av Johannes avledda namnen betraktats som identiska namn. Sammanställningen av uppgifter om här

avsedda nunnor ger emellertid möjlighet till enklare identifikationer, som är utsatta för färre invändningar och tvivel.

Ingen nunna med åsyftat namn omtalas ha förekommit bland de 46 som invigdes 1384. Följande intagningsnotiser bildar därför utgångspunkten för identifikationerna:

1. Cristina Jänissadotter	1388 4/3
2. Cristina Jowansdotter från Kalmar	1400 11/11
3. Cristina Jönissadotter	1408 28/8
4. Cristina Hanussadotter från Söderköping	1430 15/2
5. Cristina Jönisdotter från Småland	1457 7/8
6. Cristina Jowansdotter	1458 22/2
7. Cristina Hannesdotter	1459 30/9
8. Cristina filia Johannis Siuatsson	1480 6/8

Med dessa åtta intagningsnotiser skall följande åtta dödsnotiser korrekt sammanställas:

Cristina Jönisdotter	1422 18/4
Cristina Hannesdotter	1447 c. 2/7
Cristina Jönisdotter	1452 11/2
Cristina Jowansdotter	1457 16/12
Cristina Jönissadotter	1463 27/6
Cristina Sivathson	1487 26/4
Cristina Johansdotter	1518 13/2
Cristina Hanssadotter Braska	1520 13/3

Vidare skall hänsyn tas till uppgifterna, att en nunna Cristina Jowansdotter 1412 17/9 deltog i resan till Estland, att hon återkom därifrån 1421 13/8, varvid hon kallas Joansdotter, samt att en nunna Cristina Hannesdotter 1440 29/5 avrest till det nya klostret i Finland, där en nunna med samma namn avled 1447.

Följande uppgifter vid dödsnotiserna finns vidare att beakta:

Cristina Jönisdotter, som dog 1422 18/4, fick följande, unika eftermäle (det är enda gången en sådan händelse omtalas i diariet): Una de mediocribus quantum ad etatem. Hec reliquit post se multa superflua, et utinam non propria, scilicet forraturas et similia. Lundberg-Brate-Wessén översätter (s. 104): »En av de medelåldriga. Hon lämnade efter sig många överflödiga saker — o att de ej varit hennes egna! — nämligen pälsverk och dylikt.»

Cristina Jönisdotter, som dog 1452 11/2, sägs ha avlidit i sitt 44 professår.

Cristina Sivathson sägs ha avlidit i sitt 7 professår.

Cristina Johansdotter, som dog 1518 13/2, sägs ha avlidit i sitt 56 professår (ej sitt 46, som SRS felaktigt uppger).

Cristina Hanssadorter Braska, som dog 1520 13/3, sägs ha avlidit i sitt 67 professår (ej sitt 47, som SRS felaktigt uppger).

Nunnorna som här behandlats har vid sina personnotiser förhållandenvis många bestämningar: från Kalmar, Söderköping och Småland anges. En nunna får bära sin fars efternamn i dödsnotisen, hon får heta Cristina Sivathson, och en nunna bestäms närmare genom tillnamnet Braska. Det är förståeligt, att dessa bestämningar införts, ty i den mån systrar med så likartade namn levde i klostret samtidigt, måste man kunna skilja dem från varandra genom olika bestämningar.

Uppgiften blir nu att sammanföra rätt dödsnotis med rätt intagningsnotis och så identifiera de 8 nunnorna.

Först de klara fallen.

Cristina Sivathson, död 1487 i sitt 7 professår, är givetvis identisk med 8) Cristina filia Johannis Sivatsson, som inträdde 1480. Här stöder såväl faderns namnform som professåret identiteten.

Cristina Jönisdotter, död 1452 i sitt 44 professår, torde utan invändning kunna identifieras med 3) Cristina Jönissadorter, som invigdes 1408.

Men här börjar svårigheterna. De två på 1500-talet avlidna nunnornas medlemstid leder inte tillbaka till någon intagningsnotis.

Cristina Johansdotters angivna 56 professår leder från 1518 tillbaka till 1462, men detta år intogs ingen nunna med detta namn. Däremot intogs 1458 nunnan 6) Cristina Jowansdotter. Är dessa två nunnor identiska, hur skall då den felaktiga professuppgiften förklaras? Tänkbart är att följande operation utförts av den skrivare som infört dödsnotisen: Han har påträffat intagningsnotisen under år 1458. För att räkna ut tidsintervallet från 1518 har han gått jämna tiotal år framåt från närmaste jämna årtal, nämligen 1460. Han har då fått siffran 58 år. Men nu skilde 2 år från det rätta årtalet. Siffran 2 skulle ha lagts till 58, i vilket fall det riktiga antalet år, 60, skulle ha framkommit. I stället har skrivaren felaktigt dragit ifrån 2 och därigenom fått siffran 56, vilket han infört i dagboken. Denna höga siffra var i sig själv irrelevant, eftersom nunnan var så gammal, att hon vid sin död inte torde ha haft några jämnåriga i klostret. Om också räkneoperationen inte varit exakt den som här rekonstruerats, ser jag föga skäl att tvivla på identiteten av den Cristina Jowansdotter, som intogs 1458, med den Cristina Johansdotter, som avled 1518.

Cristina Hanssadorter Braskas professår 67 leder från

1520 tillbaka till 1453, men detta år intogs ingen nunna med detta namn. Däremot intogs 1459 en nunna 7) Cristina Hannesdotter. Hennes antal år i klostret var 61. Hur än siffran 67 skall förklaras, bör identifikationen av dessa två notiser tills vidare hypotetiskt fasthållas. Det viktigaste skälet härtill skall strax framgå.

De fyra nu återstående nunnorna har hetat resp. 1), 5) Jönis-, 2) Jowans- och 4) Hannesdotter. Det skulle vara egendomligt, om man utan vidare kunnat kalla en av dessa nunnor ibland Jowansdotter, ibland Hannesdotter, ibland Jönisdotter. För att skilja dem från varandra måste var och en ha haft ett särskilt namn. Det är rimligt att anta, att man funnit en tillräcklig distinktion genom att skilja på de tre namnformerna Johan, Hans och Jöns, namn som åtminstone i våra dagar sedan länge spelar rollen av tre helt olika namn.

Vi finner nu, att för de fyra ej identifierade nunnorna finns en 2) intagnings- och en dödsnotis med formen Jowansdotter, en 4) intagnings- och en dödsnotis med formen Hannes resp. Hanussadotter (vilket måste uppfattas som ett och samma namn), samt två 1), 5) intagnings- och två dödsnotiser med formen Jönis-, Jänissa- resp. Jönissadotter. Sammanställer man nu de två förstnämnda notiserna, erhåller man som identiska:

2) Cristina Jowansdotter från Kalmar, intagen 1400, till Estland 1412, tillbaka därifrån 1421, död i Vadstena 1457.

4) Cristina Hanussadotter från Söderköping, intagen 1430, till Finland 1440, död där 1447;

Återstår då att sammanställa intagningsnotiserna om de två återstående Kristinorna, 1388 resp. 1457, med dödsnotiserna för dem, 1422 resp. 1463. Det säger sig självt, att de båda tidigare data får sammanföras med varandra, de båda senare med varandra. Man får då:

1) Cristina Jänissadotter el. Jönisdotter, 1388—1422, död som en av de »medelåldriga», vilket ej behöver vara en missvisande karakteristik över en kvinna som vistats 34 år i klostret och vid sitt inträde kanske just uppnått den föreskrivna minimiåldern 18 år;

5) Cristina Jönisdotter el. Jönissadotter från Småland, 1457—1463.

En sammanställning av de 8 nunnorna i tidsföljd visar, att de skilda formerna på deras fäders förnamn tillräckligt kunnat skilja dem från varandra, med hänsyn till tidsintervallen.

1) C. Jänissadotter-Jönisdotter	1388—1422
2) C. Jowansdotter-Johansdotter, Kalmar	1400—1457,
	frånvarande 1412—1421
3) C. Jönissadotter-Jönisdotter	1408—1452
4) C. Hanussadotter-Hannesdotter, Söderköping	1430—1447,
	frånvarande sedan 1440

5) C. Jönisdotter-Jönissadotter, Småland	1457—1463
6) C. Jowansdotter-Johansdotter	1458—1518
7) C. Hannesdotter-Hanssadotter Braska	1459—1520
8) C. filia Johannis Siuatsson-Sivathson	1480—1487

Efter C. Jönissadotters inträde 1408 fanns visserligen i klostret två nunnor med samma namn under tiden 1408—1422. Därefter växlar namnen så, att ingen med namnet C. Jönisdotter finns i klostret, när åter en nunna med detta namn intas 1457. Den äldre nunnan C. Jowansdotter från Kalmar, som deltagit i klostergrundningen i Estland, avled 1457 16/12, så att den nunna med samma namn, som intogs 1458 22/2, under sin tid var ensam om att heta C. Jowansdotter. Betecknande är, att när C. som var dotter till Johannes Sivatsson inträdde 1480, så fick hon för att undvika förväxling med de då i klostret levande C. Jowansdotter och C. Hannesdotter bära namnet C. Sivatsson.

Anmärkingar

Silfverstolpes identifikationer av de 8 här behandlade nunnorna är följande.

»56. Kristina Jönsdotter; invigdes 4/3 1388 . . . Dödsåret okänt.» Med denna intagningsnotis måste sammanställas den dödsnotis med tillhörande berättelse om brott mot fattigdomslöftet, som Silfverstolpe refererat under nunnan 78, se nedan. —

»78. Kristina Johansdotter, från Kalmar; invigdes 11/11 1400 . . .; afled 19/4 1422, utan att hafva uppnått någon högre ålder; vid hennes död fann man, att hon brutit mot en af ordens hufvudstadgar, enligt hvilken det ej var klosterfolket tillåtet att samla några egna tillhörigheter . . .» Denna berättelse hänförs här med orätt till Kristina Johansdotter från Kalmar. Rätteligen skulle ha anförts:

78. Kristina Johansdotter från Kalmar, invigdes 1400, deltog i resan till Estland 1412 och återvände därifrån 1421, död 1457. —

»86. Kristina Jönsdotter; invigdes . . . 28/8 1408; afsändes jemte andra nunnor (se 19) och tvenne munkar 17/9 1412 till Marienthals kloster vid Reval . . .» Sammanställningen av dessa data är villkorlig. Särskilt torde en så ung syster knappast ha utvalts för resan till Estland, i all synnerhet som två av de fyra då utsända endast var icke invigda noviser. Notisen måste avse Kristina Johansdotter från Kalmar, 78. Dödsåret 1452 däremot hänförs riktigt av Silfverstolpe till denna nunna, då namnformen och uppgiften om ålder i klostret pekar i denna riktning. Uppgiften att hon 1435 nämns som priorinna behöver ej vara felaktig. Notisen skulle alltså ha lytt:

86. Kristina Jönsdotter 1408—1452, troligen densamma som 1435 omnämns som priorinna. —

»130. Kristina Hansdotter, dotter af Hans Rödh i Söderköping.» 1430—1447. Sammanställningen riktig. Reste 1440 till Finland och dog där.

»175. Kristina Jönsdotter, från Småland; invigdes 7/8 1457; afled 27/6 1463.» Sammanställningen riktig. —

»176. Kristina Johansdotter; invigningstiden ej omnämnd; afled 16/12

1457.» Denna nunna måste helt utgå ur längden. Uppgiften är att hänföra till Kristina Johansdotter från Kalmar, 78.

»177. Kristina Johansdotter Brask . . .» 1458—1520.

»180. Kristina Hansdotter . . .» 1459—1518.

Kombinationen av de fyra notiserna 1458, 1459, 1518 och 1520 till att gälla två personer med här angivna data är ett exempel på sammanblandning av namnformerna, varav konsekvenserna dock här inte blir allvarliga. Det finns ingen notis om en nunna med namnet Johansdotter Brask, endast om en med namnet Hanssadorter Braska. Rätteligen skulle alltså uppgifterna ha blivit:

177. Kristina Johansdotter 1458—1518, avled »senio gravata».

180. Kristina Hansdotter Brask 1459—1520. —

»214. Kristina Johansdotter, dotter af Johan Sigvardsson (Sivatsson), borgmästare i Linköping; invigdes 6/8 1480; afled 26/4 1487.» Sammanställningen riktig. —

Med hjälp av den i exkursen framställda listan över 8 nunnor, vars fäder hetat en avledd form av Johannes, kan alltså Silfverstolpes notiser sammanställas och korrigeras på följande sätt:

1 C. Jönisdotter 1388—1422	= nr 56 med dödsnotis refererad under nr 78.
2 C. Jowansdotter, Kalmar, 1400—1457	= nr 78 med notis om resor refererad under nr 86 och dödsnotis refererad under nr 176.
3 C. Jönisdotter 1408—1452	= nr 86, bortsett från uppgifterna om resan.
4 C. Hansdotter, Söderköping, 1430—1447	= nr 130.
5 C. Jönisdotter, Småland, 1457—1463	= nr 175.
6 C. Jowansdotter 1458—1518	= nr 177 med dödsnotis refererad under nr 180.
7 C. Hansdotter Braska 1459—1520	= nr 180 med dödsnotis refererad under nr 177.
8 C. Johansdotter Sivattsson 1480—1487	= nr 214.
Silfverstolpes nunna nr 176 utgår.

Exkurs II

Nunnor som burit namnet Margareta.

Det stora antalet nunnor med namnet Margareta på 1400-talet ger lätt en känsla av, att identifikationerna aldrig kommer att kunna omfatta alla namn, utan vissa måste kvarstå som oklara. Följande sammanställning skall visa, att detta inte är fallet.

Följande dödsnotiser över nunnor med namnet Margareta förekommer i diariet.

M. Boodotter	x	1397 11/4	una de primis
M. Lassadotter	x	1402 12/6	una de primis

M. Lawrinssadotter	till <i>x</i>	1402	13/10	—
Greta	<i>x</i>	1409	10/5	hustru till Bengt Glasmästare, una de primis
M. Gunnarsdotter	<i>x</i>	1415	18/12	una de primis
M. Karlsdotter	<i>x</i>	1418	14/11	una de primis
M. Olafsdotter	<i>y</i>	1422	8/10	i 35 klosteråret
M. Kistadotter	<i>a</i>	1424	17/11	—
M. Joansdotter Walska	<i>x</i>	1431	22/10	enligt nekrologen från Rom, medföljde till Sverige med relikernas hemfärd
M. Gregorii	<i>a</i>	1433	7/12	—
M. Jönisdotter	[<i>x</i>]	1437	10/9	i 53 professåret [= una de primis]
M. Pädersdotter	<i>x</i>	1438	16/11	una de primis
M. Niclissadotter	<i>y</i>	1439	18/11	i 51 professåret
M. Kyla	<i>z</i>	1441	12/9	i 37 professåret [läs: 23]
M. Gunnarsdotter	<i>y</i>	1452	27/8	i 17 professåret
M. Bodgersdotter	<i>y</i>	1455		i 26 professåret
Greta Könikadotter	<i>y</i>	1459	6/8	i 44 professåret
Greta Andrisdotter	<i>y</i>	1459	1/11	i 49 professåret
M. Karlsdotter	—	1460	9/7	—
M. Pawalsdotter	<i>y</i>	1462	31/3	i 17 professåret
M. Karlsdotter	<i>y</i>	1462	1/7	i 27 professåret
M. Arwidzdotter	<i>a</i>	1470	12/4	—
Märitta	—	1476	19/5	»en av de äldre»
M. Clawssadotter	<i>y</i>	1486	10/12	i 47 professåret
M. Ulffsdotter	<i>y</i>	1489	22/2	i 51 professåret

Vid en genomgång av *intagningsnotiserna* visar det sig till att börja med, att *intagningsnotiserna* för *samtliga* de nunnor som direkt eller indirekt angivits som »de primis» (i listan betecknade med *x*; antalet är 8). Vidare visar det sig, att uppgiften om antalet år i klostret stämmer i alla fall utom ett, såtillvida, att vid angivet år återfinns en nunna som bär samma namn som den avlidna. Antalet är här 10 (i listan betecknade med *y*). Det enda fall där angiven tidsuppgift inte stämmer, rör Margareta Kyla (*z*), som enligt uppgift avled 1441 i Finland i sitt 37 professår. Nu är vi i hennes fall så lyckligt lottade, att namnet inte ger någon anledning till tveksamhet

vid identifikationen. En kvinna Margareta filia Petri Kyla inträdde i klostret, inte 1404, som siffran anger, utan 1418. Hon reste till Finland 1440, där hon avled följande år. Hur kan felet ha uppstått? 30 år räknat bakåt från 1441 leder till året 1411. Skillnaden mellan 1411 och 1418 är 7 år. Skulle man av misstag lägga till de 7 åren till 30, i stället för dra ifrån dem, som man rätteligen bort göra, så fick man 37 år, i stället för de riktiga 23.

Bland dem, vars dödsnotis inte ger någon ledtråd, finns några där faderns förnamn endast lämnar en möjlighet öppen. Det gäller M. Kistadotter, vars far enligt intagningsnotis 1400 11/11 hette Nils Kista, vidare M. Gregorii, som intogs vid samma tillfälle under namnet Gregoriidotter. M. Arwidzdotter finns också belagd på andra ställen: hon intogs 1423 5/9 och vistades i Finland 1444—1456. Dessa 3 systrar betecknas med *a*.

Kvar står uppgiften att identifiera M. Lawrinssadotter 1402 13/10, M. Karlsdotter 1460 9/7 och Märitta »en av de äldre» 1470 12/4. Någon nunna med namnet M. Lawrinssadotter finns inte bland de intagna. Notisen är den första som den nye dagboksföraren Andreas Lydekini över huvud taget skrivit. Vi torde inte ta fel genom att hänföra henne till pionjärerna (se ovan). M. Karlsdotter är densamma som M. filia Karoli Christierni militis, som intogs 1455 23/2. Återstår då bara Märitta, som var »en av de äldre systrarna». Genom att använda uteslutningsmetoden är uppgiften relativt lätt att lösa. Sedan alla andra intagningsnotiser över nunnor med namnet Margareta på ovan angivet sätt sammanförts med dödsnotiser, återstår en enda överbliven Margareta: en med tillnamnet Olavi, som intogs 1426 2/4. Att Märitta 1476 sägs ha tillhört de äldre, pekar på att identifikationen är riktig.

Inte mindre än 9 av pionjärerna hette Margareta eller Greta (i listan ovan betecknade med *x* och *till x*). De uppförs här åter i den ordning de dött:

M. Boodotter	1397
M. Lassadotter	1402
M. Lawrinssadotter	1402
Greta, hustru till Bengt Glasmästare	1409
M. Gunnarsdotter	1415
M. Karlsdotter	1418
M. Joansdotter Walska (»italienskan»)	1431
M. Jönisdotter	1437
M. Pädersdotter	1438

Frånförs ur tidigare anförda lista de nunnor Margareta, som måste hänföras till pionjäreorna, finner vi följande nunnor Margareta intagna och avlidna i klostret intill sista kvartsseklet av 1400-talet:

Namn	Tid i klostret	Klosterår
M. Olafsdotter från Finland	1387—1422	35
M. Niclissadotter	1388—1439	51
M. Gregoriidotter	1400—1433	[33]
M. Nicholai Kistadotter	1400—1424	[24]
Greta Andree/Andrisdotter	1411—1459	49
Greta Könikadotter	1415—1459	44
M. filia Petri Kyla	1418—1441	23 (ej 37)
M. Arwidsdotter	1423—1470	[47]
M. Olavi/Märitta	1426—1476	[50]
M. Bodgersdotter	1429—1455	26
M. Gunnarsdotter från Jylland	1435—1452	17
M. Karlsdotter från Lödöse	1436—1462	27
M. Ulfsdotter	1438—1489	51
M. Clauesdotter från Söderköping	1440—1486	47
M. Pawalsdotter	1445—1462	17
M. filia Karoli Christierni	1455—1460	[5]

Det stora antalet nunnor med namnet Margareta hindrar inte, att deras tillnamn visar variationer tillräckligt stora för att förhindra varje missförstånd. Namnformerna ger dock intressanta prov på hur man hjälpt sig till rätta i de besvärliga fallen. Av de äldsta nunnorna fanns två vars fäder hade ett namn avlett av Laurentius, men den ena heter Lassadotter, den andra Lawrinssadotter, vilket tydligen varit en tillräcklig skillnad. När Petrus Kylas dotter tog inträde 1418, fanns redan en nunna med namnet M. Padersdotter. Den nya fick då faderns tillnamn med sig i klostret: M. Kyla eller Kila. Samma sak hade inträffat år 1400, när Nils Kistas dotter tog inträde. För att skilja henne från den 1388 intagna M. Niclissadotter fick hon heta Kistadotter, och hennes dödsnotis innehåller bara detta namn. Uppgiften, att M. Karlsdotter, som dog 1462, varit från Lödöse, återfinns inte i intagningsnotisen, som så ofta eljest, utan i dödsnotisen. Detta torde vittna om att man infört denna ordsbestämning under klostertiden för att skilja henne från den andra M. Karlsdotter, som varit riddardotter och efter bara 5 års klostertid gått bort 1460. Benämningen Walska på den nunna med tillnamnet Joansdotter, som dog 1431, är väl förståelig. En annan av de äldsta nunnorna hette M. Jönisdotter, och det föll sig

utan tvivel lätt att skilja den förra från denna sistnämnda genom benämningen Italienskan.

Anmärkingar

I Silfverstolpes identifikationer måste på grundval av det anförda följande rättelser göras.

80. Margareta Laurensdotter, död 1402, får hänföras till pionjärerna. —

114. Margareta Olofsdotter: »torde hafva invigts omkring år 1405, fastän Diariet ej omnämner detta; afled 8/10 1422, då hon var 35 år gammal». Uppgiften är ett exempel på de slags svävande identifikationer, som ger intrycket att diariet rymmer talrika fel, utelämnningar och liknande. I själva verket har Silfverstolpe här förbisett, att diarieföraren till den ursprungliga notisen om denna nunna Que xxxv annis vixerat: som levde 35 år senare tillfogat uttrycket in monasterio: i klostret, vilket alltså innebär en *professålder* av 35 år, och från år 1422 leder till, att hon inträtt i klostret år 1387. Under detta år och datum 25/8 finns också antecknat, att Margareta från Finland invigts i klostret till nunna. Denna Margareta från Finland, av Silfverstolpe uppförd som nr 55 med tillägget »Hennes dödsår är okänt», är alltså ingen annan än den Margareta Olofsdotter, som uppförts som nr 114. Silfverstolpes nunna nr 114 utgår. —

122. Margareta Olofsdotter, invigd 1426, »dödsåret okänt». Som ovan visats, torde hennes dödsnotis vara den 1476 19/5 under formen Märitta införda, en dödsnotis som Silfverstolpe inte medtagit, såvitt jag kunnat finna. Emellertid är det möjligt, att hennes familjenamn blivit oriktigt infört. Hon intogs 1426 tillsammans med en Ingridis Olavi, vilket kan ha lett till att hon också av misstag blivit kallad Olavi. I 1462 års klosterlista saknas nunna med namnet Margareta Olavi på denna plats i professordningen. Däremot finnes något senare i listan en nunna Margareta Petri, för vilken intagningsnotis saknas. Jag skulle därför förmoda, att Petersdotter var denna nunnas rätta namn. Möjligen har hon aldrig kallats annat än Märitta, namnet som dödsnotisen innehåller. Se härom vidare en planerad artikel om 1462 års lista.

TABELLER

Inledande anmärkingar

Vid återgivandet av handskriftens ortografi har följande principer kommit till användning.

A. Förkortningar har upplösts utan särskild anmärkning. Härvid märks följande företeelser:

1. *Snedstreck* genom vokaler *a* och *o*, betecknande omljuden *ä* och *ö*, samt genom konsonanten *d*, har återgivits som sådana, varigenom *Scriptoresskrivningen* *æ* ej kommit till användning. *Snedstreck* genom *a* är i de flesta fall draget genom den avslutande nedre högerslängden, *snedstreck* genom *o* är draget mitt igenom bokstaven. *Snedstreck* — som givetvis löper uppifrån höger och nedåt till vänster — är i sin begynnelse (överdel) något förtjockat. *Genomstruket a* får på så sätt i vissa fall en viss likhet med *æ*-ligaturen.

2. *R-ligaturen* måste i många fall tolkas i analogi med de fall, där de ord eller namn där *ligaturen* som regel återfinns, undantagsvis förekommer fullt utskrivna. Detta gäller främst följande namnformer:

a) Det namn vi skriver som *Katarina* förekommer ej i denna form utskrivet i den del av materialet jag undersökt. Oftast står *Kat+r*-ligatur, följt av *-ina*, varigenom läsarterna *Katarina* såväl som *Katerina* är möjliga. Undantagsformen är ett utskrivet *Katerina*, som förekommer bl. a. 1416 15/7 och 1425 31/3. *H* efter *t* förekommer dels 1390 28/10 i form av utskrivet *Catherina*, och så sent som 1488 8/11 i form av utskrivet *Katherina*. Dessa belägg på vokalen *e* i namnet motiverar det genomgående användandet av formen *Katerina* för alla övriga nunnor med detta namn.

b) Det namn vi skriver *Kristina* förekommer ibland utskrivet som *Kristina* eller *Cristina*, men oftast är *ri* efter begynnelsebokstaven återgivet med *r-ligatur*, följt av *-stina*. Något *h* efter *C* (>*C* *h* *r* *s* *t* *i* *n* *a*) förekommer aldrig, varför *Scriptoresskrivningen* i denna form måste avvisas. Namnet transskriberas i tabellerna som *Kristina* resp. *Cristina*.

c) Det efternamn som vi skulle skriva *Pedersdotter* eller *Petersdotter* finns utskrivet i det material jag undersökt: *Pætharsdottir* 1407 6/11, 1412 5/1. Eljest följs förstavelserna *Peth*, *Pedh*-, *Path*-, *Pædh*-, alltid blott av en *r-ligatur* som gör både läsarten *Pethers*- resp. *Pethars*- möjlig. Jag har valt att genomgående återge denna *r-ligatur* med *ar* och får sålunda namnformerna *Pethars*-, *Pedhars*-, *Pathars*-, *Pædhars*-dottir.

d) Största variationen i sättet att avkorta möter i ändelsen *-dottir*. Denna ändelse förekommer i denna form fullt utskrivet i följande fall:

ur tabell I: 1399 5/9 och 6/11, 1405 18/9, 1410 5/2, 1411 8/10, 1412 15/9;

ur tabell II: 1397 11/4, 1414 20/11;

ur tabell III: 1391 18/7;

ur tabell V: 1387 25/8, 1392 4/8, 1393 1/5, 1400 11/11, 1406 13/1, 1409 4/8, 1412 3/1, samt 1457 16/12. Måhända finns även formen *-dotter*

utskreven: 1485 8/2. I alla andra genomgångna fall är ändelsen kortskriven med hjälp av r-ligatur enligt följande: dott' — dotr' — dottr' — dot' — d'. I något enstaka fall förekommer ett i transskriptionen återgivet *h* efter *t*. Unika är avkortningarna 1392 24/6 (tab. IV), *-dott°*, och 1402 10/11 (tab. III), *-dotti*.

Genomgången måste anses tillräckligt motivera skrivarten *-dottir* som transskription för alla dessa förkortningstyper.

B. Notisernas fulla namnform återges. Därjämte medtas direkt anslutande ordsbestämningar och andra uppgifter av betydelse för namnlängden. I några fall har skrivaren lämnat en plats tom för att senare fylla i någon uppgift, t. ex. ett namn, men uppgiften har inte blivit införd. Detta markeras med punkter (. . .). Ord senare tillagda ovan raden eller i marginalen återges i vanlig stilart inom snedstreck. Utgivarens anmärkningar återges i *kursiv* inom snedstreck.

Tabell I.

Nunnör som i dödsnotisen fått eftermäle av typen »una de primis intrantibus» e. dyl.

Nr hos Silfverstolpe	Namn	Dödsdag	Formel av typen
24	Catherina Thomasadottir	1390 28/10	intrare religionem
25	Katerina de Sudhurchopia	1392 14/8	» »
26	Cristina Nichlassadottir	1399 5/9	» »
27	Katerina Byrghirdottir	1399 6/11	» »
28	Katerina de Hallandia	1400 11/10	» »
3	Katerina Brynuyulsdottir	1401 23/8	» » ¹
5	Ramborgh	1401 5/9	» »
29	Margareta Lassadottir	1402 12/6	accipere habitum
(3	Katerina Brynuulfsdottir	1405 18/9	introducere)
30	Greta	1409 10/5	intrare religionem
31	Asa	1409 24/6	» »
20	Ramborgh Stafphansdottir	1410 5/2	intrare ordinem
32	Ragnild filia Jacobi Bekara	1411 10/7	» »
33	Elena Sonadottir	1411 8/10	» »
4	Ingegiardh Knutzdottir	1412 15/9	stare in religionem
35	Helena Ernilsdottir	1415 14/12	intrare
10	Margareta Gunnarsdottir	1415 18/12	intrare religionem
36	Margareta Karlssdottir	1418 14/11	» »
37	Katerina Gerekadottir ²	1421 14/8	una de primitivis
38	Agnes orta de Noruegia	1422 6/11	» » »
39	Cecilia Andrisdottir ³	1423 17/5	profiteri regulam

¹ Även nämnd i sin mans dödsnotis 1405 18/9.

² R-ligatur upplöst som Gereka-. Teoretiskt kan måhända även läsarten Gerika- försvaras.

³ R-ligaturen är här placerad på ologiskt sätt omedelbart efter de fyra första bokstäverna, som utskrivits: Andr's-. Det är tveksamt om läsarten Andirsvore möjlig här.

40	Ragnildis Laurencii	1425 7/4	profiteri ordinem
15	Ingegerdis Magni	1426 21/2	profiteri regulam
41	Sighridis Boecii	1426 22/2	»
42	Gerthrudis Andree	1426 31/5	profiteri religionem et regulam
43	Ragna Iohannis ⁴	1428 13/8	profiteri religionem
jfr 60	Gyridh	1429 27/3	»
44	Margareta Ioansdottir cog- nomento Walska	1431 22/10	»
21	Gerdheka Hartlefs	1438 22/1	intrare religionem
9	Cristina Staffansdottir	1438 1/3	intrare
47	Margareta Pádharsdottir	1438 16/11	una de primis sorori- bus
48	Gertrudis Banktzdottir	1439 21/3	intrare
49	Botilder Magnussdottir ⁵	1443 10/5	intrare religionem
22	Cristina Pádharsdottir	1450 1/2	intrare ordinem
50	Benedicta Gunnarsdottir	1451 19/1	inchoare religionem
			= 3 4 n u n n o r (35 notiser)

Tabell II.

Nunnor, som på grundval av dödsnotisens upplysningar måste hänföras till de 1384 invigda 46 pionjärerna.

Nr hos Silfver- stolpe	Namn	Dödsdag
16	Margareta Boodottir »Hec ante inclusionem sororum et fratrum in Vazsteno per aliquod tempus post mortem domine Katerine filie sancte Byrgitte stetit loco abbatisse.»	1397 11/4
34	Katerina Magnusadottir »Hec fuit nacione Turca, in iuuentute enim sua rapta fuit a christianis de patria sua et ad Neapolim deducta ac data regine que vocaba- tur Johanna, que tunc erat Rome, donando eam sibi. Sed cum venisset Romam, sancta Byrgitta iam defuncta erat».	1414 20/11
45	Estridh Gudhmundzdottir »Anno a professione sua lii»: 1436 — 52 = = 1384	1436 2/8
46	Margareta Jønisdottir »Anno a professione sua liii ^o »: 1437 — 53 = = 1384	1437 10/9
		= 4 n u n n o r

⁴ Iohannis förkortat på liturgiskt sätt: Johis

⁵ Bokstäverna -us- i Magnussa- angivna genom us-förkortningstecken (liknande siffran 9), följt av -sa, vilket motiverar transkription med -ss-.

Tabell III.

Nunnor som på grundval av bevarade pergamentsbrev måste hänföras till de 46 pionjärerna, ehuru de i dödsnotisen inte hänförts dit.

Nr hos Silfver- stolpe	Namn	Dödsdag
8	Ingeborgh Thordhadottir RPB 1174, 1375.	1391 18/7
12	Katerina Kallarsdottir RPB 1443—1444, 1379.	1402 16/12
19	Cristina Tokadottir RPB 1706—1707, 1382.	till Estland 1412 17/9
		= 3 n u n n o r

Tabell IV.

Nunnor som på grund av ställningen i nekrologiet (inträdande nunna med den avlidnas namn saknas) måste hänföras till de 46 pionjärerna.

Nr hos Silfver- stolpe	Namn	Dödsdag
23	Sigrídh Laurenciidottir »Primum post introductionem utriusque conu- entus et habitus suscepcionem obiit».	1387 30/4
14, 61	Ingeborgh Biornsdottir Möjligen identisk med Ingeborg Erinbjörns- dotter, RPB 1449, 1379.	1392 24/6
80	Margareta Lawrinssadottir Första notisen som Andreas Lydekini infört, sedan Torirus Andree dittills varit den ende som fört diariet.	1402 13/10
52	Ingridis Niclissadottir Möjligen identisk med Ingerdis Nilsson, RPB 1720, 1382.	1402 10/11
104	Cristina Stensdottir Möjligen namnbyte och identisk med Sten Stenssons (Bielke) dotter Birgitta, vilken en traditionsuppgift från 1500-talet utpekar som nunna, Silfverstolpe, s. 116.	till Danmark 1416 23/7
		= 5 n u n n o r

Tabell I—IV: 46 n u n n o r

Tabell V.

De inträdande från och med 1385.

In- vigd som nr	Namn	Dag	S.	Död (av- rest)	pr- år	Hette då	S.
47	Lucia / <i>namnet senare</i> <i>infogat</i> /	1385 16/4	51	1411 23/11	26	Lucia	51
48	Ingridh / <i>namnet senare</i> <i>infogat</i> /	»	52	1391 1/7	—	Ingridh Syghurz- dottir de Stokholm ⁴	17
49	Cristina Finuizdottir	1386 26/8	53	1415 13/5	—	Cristina Finuizd- dottir ³ / <i>Till England</i> /	53
50	Katerina Vamunz- dottir domina	1387 25/8	54	1391 24/5	—	Katerina Vamunz- dottir	54
51	Margareta de Finlandia	»	55	1422 8/10	35	Margareta Olafsdottir ²	114
52	Cristina Janissadottir	1388 4/3	56	1422 18/4	—	Cristina Jønisdottir ¹	78
53	Margareta Nich/l/assadottir	»	57	1439 18/11	51	Margareta Niclissadottir ²	57
54	Ingeborgh Laurenciidottir	1389 29/8	58	1428 10/3	—	Ingeburghis Laurencii	58
55	Brynildir Joseps- dottir de Noruegia	1389 28/11	59	1394 27/4	—	Brynild Noruegie nacionis	59
56	Gyridh Gudhlefs dottir que poste/a/ vocata est Byrgitta	»	60	1416 23/7	—	Birgitta Gudlox- dottir ³ / <i>Till Danmark</i> /	103
57	Ragnildir Hanicodottir	1392 4/8	62	1415 13/5	—	Ragnild Tideka- dottir ⁵ / <i>Till England</i> /	98
58	Elena Haralzdottir	»	63	1440 13/1	47	Helena Haralzdottir	63
59	Cristina Hermansdottir	»	64	1454 12/5	62	Cristina Hermanzdottir	64
60	Cecilia Giazdottir	»	65	1453 23/6	62	Cecilia Gerazdottir	65
61	Helgha Simonsdottir	»	66	1430 13/1	—	Helgha	66
62	Elena Andresadottir	1393 1/5	67	1450 22/4	57	Elena Andrisdottir	67
63	Ingeburgh /relicta/ Hardhslofs	1393 3/8	68	1400 2/2	7 ¹ / ₂	Ingeburgis Hartleui quondam relicta	68
64	Juliana Andresadottir	»	69	1406 19/11	—	Yliana /Gel <i>överstruket</i> /	69
65	Cristina Røriks- dottir de Kalmarnia	1395 20/4	70	1406 13/1	10	Cristina Røriks- dottir	70

In- vigd som nr	Namn	Dag	S.	Död (av- rest)	pr- år	Hette då	S.
66	Ragnildis Esbiørnsdottir	»	71	1436 28/1	41	Ragnildis Esbjorna- dottir	71
67	Elena Nicholasdottir	»	72	1445 16/6	49	Alin Niclisdottir	72
68	Byrgitta Jappaby- kara dottir	1400 11/11	73	1436 26/3	35	Birgitta Iæppadottir	73
69	Anna Kaarldzottir	»	74	1415 13/5	—	Anna ³ / <i>Till Eng- land</i> /	74
70	Margareta Gregoriidottir	»	75	1433 7/12	—	Margareta Gregorii ²	75
71	Margareta Nicholai Kistadottir	»	76	1424 17/11	—	Margareta Kistadottir ²	76
72	Elena Andresa Skyttodottir	»	77	1443 27/4	43	Elena /Andrissa/ Skitta dottir	77
73	Cristina Jowans- dottir de Kalmarnia	»	78	1457 16/12	—	Cristina Jowans- dottir ¹ / <i>i Estland 1412—1421</i> /	176
74	Cristina Esbiørnadottir	1400 5/12	79	1415 13/5	—	Cristina Esbiørna- dottir ³ / <i>Till England</i> /	79
75	Ingeburgis Johannis	1403 2/2	81	1418 27/10	16	Ingeburghis Joanssdottir	81
76	Ramburgis Andrissadottir	»	82	1419 5/1	16	Ramburgis Andrissdottir	82
77	Cristina Pæthars- dottir de Dacia	1407 6/11	83	1416 10/5	—	Cristina Pæthars /Hæcla/ dottir	83
78	Ingeburgh filia ducis Slazwik	1408 28/8	84	1465 14/10	57	Ingeburghis Gerdz- dotthir filia ducis Holzacie	84
79	Ragnildis Thorirs- dottir de Noruegia ^{7a}	»	85	1431 11/10	23	Ragnild Thurasdottir	85
80	Cristina Jønissadottir	»	86	1452 11/2	44	Cristina Jønisdottir ¹	86
81	Elseby filia Hanekini Starka de Sudhorcopia	»	87	1425 23/3	17	Elsebe filia Henikini Starka	87
82	Tala de Dacia, relictæ condam domini	»	88	1438 5/4	30	Tala vidua que domina quondam fuit in Dacia	88
83	Katerina Vlphs- dottir de Vesgocia	1409 4/8	89	1461 15/1	51	Katerina Wlfs- dottir	89
84	Byrgitta filia Johannis Klinga de Skaningia	1411 1/2	90	1454 7/5	43	Birgitta Hannesdottir	90
85	Elena filia Tykonis Eskilsson	»	91	1448 18/4	39	Helena Tykadottir nacione Vesgota	91

In- vigd som nr	Namn	Dag	S.	Död (av- rest)	pr. år	Hette då	S.
86	Botildis que nata erat in Siazlandia	1411 9/8	92	1416 23/7	—	Botild ^ø Pathars- dottir ³ /Till Danmark/	92
87	Greta	1411	93	1459	49	Greta	93
	Andree	25/10		1/11		Andrisdottir	
88	Cecilia Pøthars- dottir de Skåningia	1412 3/1	94	1465 25/9	—	Cecilia Pødharsdottir	94
89	Marina	1413 18/5	—	1423 3/4	—	Marina	—
90	Cristina filia nobilis viri Lindormi	1415 13/1	95	1450 9/3	34	Cristina Lindorms- dottir	95
91	Greta	1415	96	1459	44	Greta	96
	Kønikadottir	6/5		6/8		Kønakadottir	
92	Elsebe	»	97	1465	50	Elseby	97
	Hanusadottir			20/8		Hannissadottir	
93	Cristina	1416	99	1443	27	Cristina	99
	Sighurdzdottir	15/7		16/3		Sigwrdzdottir	
94	Katerina	»	100	1440	—	Katerina Dans- dottir ³ /Till Finland/	100
	Dansdottir			27/5			
95	Ingeburghis	»	101	1470	—	Ingeburgis	101
	Ascersdottir			3/4		Azersdottir	
96	Sighridis Henriks- dottir de Arosia	»	102	1442	—	Sighridh Henrikx- dottir ³ /Till Finland/	102
				16/5			
97	Ingeburghis filia domini Laurencii	1418 6/3	105	1454 13/9	37	Ingeborgh Laurenciidottir	105
	Ulfsson militis						
98	/Anna/ ⁸ filia Johannis	»	106	1429	—	Anna Bylowe ³ /Till Estland/	106
	Bylow			18/9			
99	Margareta filia Petri Kyla	»	107	1440	—	Margareta Kila ^{2,3} /Till Finland/	107
				27/5			
				1441	37	Margareta Kyla	107
				12/9			
100	Elseff Olafssdottir de Jucia	»	108	1427	9	Elsiff Olauí	108
				26/4			
101	Matildis Thordzdottir	»	109	1450 8/4	32	Mathildis filia Tordonis /aurifabri/	109
102	Ragnildis	1418	110	1487	69	Ragnildis	110
	Niclissadottir	9/10		2/4		Niclasadottir	
103	Ragnildis	1419	111	1459	38	Ragnildis	111
	Thyrgilsdottir	26/3		18/7		Thyrgildsdottir	
104	Ragnild	1420	112	1476	—	Ragnildis	112
	Magnusdottir de Starby	28/5		4/5		Magni	

In- vigd som nr	Namn	Dag	S.	Död (av- rest)	pr. år	Hette då	S.
105	Ingegerdh Azersdottir	1422 29/6	113	1443 5/3	21	Ingegerdis Azersdottir	113
106	Anna /Claws/ ^o dottir de Dacia	1423 28/2	115	1454 17/5	31	Anna Clauesdottir	115
107	Birgitta Spoladottir	»	116	1459 25/7	—	Birgitta Spoladottir	116
108	Helena Hinzadottir	1423 5/9	117	1442 16/5	—	Elena Hinzadottir ³ /Till Finland/	117
109	Margareta Arwidzdottir	»	118	1444 10/5	—	Margareta Arwidz- dottir ² /Till Finland/	118
110	Katerina Gud- mundzdottir	1425 31/3	119	1444 18/6	20	Katerina Gudh- mundzdottir	119
111	Birgitta Gunnars- dottir de Arosia	»	120	1435 28/1	10	Birgitta Gunnadottir	120
112	Ramburgis Magni	1425 29/4	121			⁶	
113	Margareta Olai	1426 2/4	122	1476 19/5	—	Maritta ²	—
114	Ingridis Olai	»	123	1476 25/6	—	Ingridis Olaffzdottir	123
115	Katerina Benczdottir	1427 18/5	124	1440 27/5	—	Katerina Banktz- dottir /Till Finland/	124
116	Botildis Pethars- dottir que post- modum in confir- macione vocata est Katerina /de/nomine matris nostre abbatisse	»	125	1473 6/6	—	Katerina Padharsdottir	125
117	Ingeburgis filia Henikini Bakman	1428 25/4	126	1455 23/10	27	Ingeborgh Hænekadottir	126
118	Katerina Erikxdottir	1428 22/8	127	1444 10/5	—	Katerina Erikx- dottir ³ /Till Finland/	118
119	Margareta Bodgersdottir	1429 14/8	128	1455 s. d.	26	Margareta Bodghersdottir ²	128
120	Cristina Andris- dottir de Wesgocia	1429 9/10	129	1447 20/3	—	Cristina Andrisdottir	129
121	Cristina Hanussa- dottir de Sudhercopia	1430 15/2	130	1440 27/5	—	Cristina Hannes- dottir ¹ /Till Finland/	130
				1447 c.2/7	—	Cristina Hannesdottir ¹	130
122	Cristina Nicholai de Skaningia	1431 28/10	131	1460 29/1	—	Cristina Niclis- dottir Skaningensis	131

In- vigd som nr	Namn	Dag	S.	Död (av- rest)	pr. år	Hette då	S.
123	Birgitta Olai de Stocholmia	»	132	1485 8/3	—	Birgitta Olafzdottir	132
124	Margareta Gunnarsdottir de Iucia	1435 12/5	133	1452 27/8	17	Margareta Gunnarsdottir ² de Iwcia	133
125	Margareta Karlsdottir de Ludhosia Vesgocie	1436 3/6	134	1462 1/7	27	Margareta Karlsdottir ²	134
126	Katerina Magni aurifabri	1436 5/8	135	1455 13/10	...	Katerina Magnus- dottir aurifabri	135
127	Anna Pauli filia	»	136	1500 9/10	64	Anna Pauli	136
128	Helena Helgha- dottir nacione Vesgota et de Ludhosia	1437 13/10	137	1455 17/12	...	Helena Helghadottir	137
129	Birgitta Olafs Wasmanzdottir de Arosia	1438 3/8	138	1453 9/9	...	Birgitta Wasmanzdottir	138
130	Margareta Vlfsdottir	»	139	1489 s. d.	51	Margareta Wlffzdottir ²	139
131	Katerina Jønisdottir	»	140	1492 5/9	54	Katherina Jønssadottir	140
132	Lucia Buggadottir ⁵	1439 20/6	141				
133	Birgitta filia Abberti pistoris	»	142				
134	Ingeborgh Swensdottir	1439 22/11	143	1489 5/7	50	Ingeborg Suensdottir	143
135	Mattildis Padharsdottir	1440 7/2	144	1458 6/12	18	Mattildis Padh/a/rsdottir	144
136	Margareta Clauesdottir	1440 4/8	145	1486 10/12	47	Margareta ⁷ Clawssadottir ²	145
137	Iliana Mathisdottir	»	146	1499 4/4	—	Yliana Mathei	146
138	Ingeborgh Niclisdottir de Wermelandia	»	147	1493 17/3	...	Ingeburgis Nicolai de Vermelandia	147
139	Katerina filia Lydekini Vipa	1441 12/11	148	1488 8/11	—	Katherina Lydechini	148
140	Birgitta Jønisdottir	1442 24/6	149	1492 3/4	—	Birgitta Jønssadottir	149
141	Cristina Erikxdottir	»	150	1496 3/4	...	Cristina Ericksdottir	150

In- vigd som nr	Namn	Dag	S.	Död (av- rest)	pr- år	Hette då	S.
142	Cristina Karlsdottir	1443 4/4	151	1504 6/4	67 (:61)	Cristina Karoli	151
143	Botildis Pádharsdottir	»	152	1477 16/11	—	Botildis Pádharsdottir	152
144	Anna Pádhars- dottir de Sudhercopia	1443 4/8	153	1502 20/6	59	Anna Petri Sudercopensis nacionis	153
145	Elseby Hermanzdottir de Iwcia	1445 21/2	154	1452 19/6	7	Elseby Hermanzdottir et fuit de Iucia	154
146	Margareta Pawalsdottir	»	155	1462 31/3	17	Margareta Pawalsdottir ²	155
147	Cristina Pádharsdottir	1445 10/10	156	1455 25/1	—	Cristina Pádharsdottir	156
148	Benedicta de Skania	1447 2/4	157	1477 15/10	—	Benedicta Eskilsdottir	157
149	Hermegardh filia /domini/ Laurencii Wlfson militis	1448 1/12	158				
150	Benedicta Magnusdottir	1450 23/4	159	1499 1/2	—	Benedicta Magni	159
151	Ingridh Høghkersdottir	»	160	1495 28/10	...	Ingridis Høkxdottir	160
152	Cristin Niclisdottir	»	161	1501 23/12	52	Cristina Nicolai	161
153	Elizabeth Albrictzdottir	1451 21/1	162	1499 6/4	—	Elyzabeth Alberti	162
154	Birgitta filia Johannis Dortman	1452 26/2	163	1491 13/1	—	Birgitta Hans Dortma/n/zdottir	163
155	Anna Henrici aurifabri filia	1452 25/6	164	1495 22/9	47	Anna Henrici filia	164
156	Birgitta neptis fratris Michaelis	1453 14/1	165	1463 13/8	—	Birgitta Pádhars- dottir cognata fratris Michaelis	165

Anmärkingar till tabell V

S. = nummer hos Silfverstolpe. pr-år = antal professår enligt diariets upp-
gift.

1. Se Exkurs I.

2. Se Exkurs II.

3. De till utlandet avresta nunnorna kommer att insättas i sitt samman-
hang i min doktorsavhandling, vars huvudtema är avsett att bli förbindelserna
mellan birgittinklostren under medeltiden. Datumuppgiften för utresta nun-
nor refererar till diariets notis om utresan.

4. Se ovan sid. 11.

5. Mitt stöd för denna identifikation är tämligen svagt. Jag vill för metoden närmast citera Silfverstolpe, s. 47: »Lucia Buggesdotter . . . utan tvifvel samma nunna, som i den nunneförteckning, hvilken uppgjordes 1462, då nuntien Marinus de Fregano besökte klostret, kallas Lucia Ivarsdotter; hennes faders namn var sålunda Ivar Bugge . . . » (kurs. av mig). Skulle man tillämpa samma mall i detta fall, skulle Ragnhilds far ha hetat Henniken Tydekinsson. Jag vet inte om denna slutsats är tillåtlig i ett fall som detta. Identifikationen vilar heller inte på antagandet, att detta varit faderns namn. Min identifikation utgår närmast från att det inte finns någon annan Ragnhild att välja på än Ragnhild Hennikensdotter, om man vill söka identifiera Englandsfararen Ragnhild Tidekasdotter, och att man, om denna identifikation vore utesluten, måste anta dels att dödsnotis saknas för den ena Ragnhild, dels att inträdesnotis saknas för den Ragnhild som for till England, förutsatt att hon inte tillhörde pionjärerna. — Man kan möjligen betrakta denna identifikation som det restbestånd, som visar att ekvationen inte blivit löst på rätt sätt. Möjligen skall sammanhanget visa sig ha varit ett annat än vad jag antagit. Man har ju flera pionjärer med namnet Ragnhild; det kan ha funnits ännu en (nämligen Englandsfararen) och den första luckan bland dödsnotiserna kan ha uppträtt redan med Ragnhild Hennikensdotter. Men det syns mig som om ett sådant försök till lösning leder till större svårigheter än det försök jag företagit.

6. Ramburgis Magni, intagen 1425, är den första nunna, för vilken jag hittills inte påträffat någon dödsnotis. Denna tidigaste lucka i raden av dödsnotiser tillhör tiden efter 1462 (Marinus de Fregenos klosterlista).

7. Diariet har formen Margarereta.

7a. Thor + allmänt förkortningstecken, har upplösts till Thorirs-.

8. Anna i stället för överstruket Cecilia.

9. Claws i stället för oläsligt raderat namn.

Tabell VI.

De 18 första invigda ordensmännen i Vadstena. L = laicus, D = diaconus, P = presbyter.

Nr hos Silfverstolpe	Namn		Dödsnotis	Formel
20	Ingolphus	L	1388 14/6	—
7	Gudhmarus Frædherici	P	1389 9/2	—
8	Folko	P	1390 12/8	intrare religionem V.
2	Johannes Prest	P	1391 11/6	intrare religionem V.
19	Martinus Anundi	L	1391 17/8	intrare religionem V.
18	Rangualdus Swensson	L	1393 11/6	intrare religionem V.
4	Magnus Petri	P	1396 21/3	primus confessor generalis

6	Andreas Olai	D	1399	26/4	intrare monasterium V.
21	Benedictus	L	1404	3/5	intrare in inicio
17	Petrus Johannis Stekare	L	1405	29/7	voluntate venire ad V.
15	Jowan Patharson	L	1405	18/9	cum fratribus includi
16	Petrus Sartor	L	1405	13/10	intrare religionem s. Birgitte
11	Nicholaus de Hersammo	P	1409	26/7	intrare ordinem s. Birgitte
12	Størkarus	P	1416	1/3	intrare hanc religionem
13	Gregorius	P	1417	10/12	intrare hanc religionem
5, 10	Johannes Petri	P	1417	30/12	intrare hanc religionem
9	Finuidus	P	1424	28/3	unus de primitiuis
14	Martinus	P	1427	29/8	hic professis profiteri ordinem

= 18 ordensmän

Därav: 10 medlemmar av prästklassen

1 medlem av diakonklassen

7 medlemmar av lekmanaklassen

Rättelser i vissa tidsangivelser hos Lundberg—Brate—Wessén.

De flesta oriktiga tidsfästelserna i SRS har rättats i utgåvan av Vadstena klostrets minnesbok 1918. Några felaktigheter kvarstår dock. Följande lista upptar de fall, där jag upplöst en medeltida datumuppgift på annat sätt än Lundberg—Brate—Wessén.

Ur tabell I. Katarina Birgersdotters dödsdag 1399 6/11: sexta die post festum omnium sanctorum, que tunc erat feria quinta, sepeliebatur . . ., que nocte precedente, quando pulsabatur pro matutinis, moriebatur. Allhelgonadagen inföll år 1399 en lördag, varför den följande torsdagen blir den 6 november. Katarina avled natten till den 6 och begrovs sedan under dagen. Lundberg har 7/11.

Botild Magnusdotters dödsdag 1443 10/5: feria vj dominice secunde post festum pasche. Lundberg har 1443 17/5 med hänvisning till notisen 1427 18/5, enligt vilken 3 söndagen efter påsk inföll den 18 maj, som enligt vårt sätt att se var den 4 söndagen efter påsk. Lundberg menar, att man i Vadstena räknat efter påskens oktav, och tillämpar detta i flera andra dateringar som använder sig av söndagar efter påsk. Men i notisen 1443 10/5 står det uttryckligen: post festum pasche, varför jag anser 17/5 vara oriktigt här. Lundberg s. 315 not till sid. 113.

Ur tabell IV. Ingeborg Björnsdotters dödsdag 1392 24/6: die ante vigiliis b. Johannis Baptiste cepit infirmari . . . et circa mediam noctem Johannis Baptiste moriebatur ac ipso die sepeliebatur. Det innebär att Ingeborg blivit sjuk den 22 juni, avlidit natten till den 24 och begravits denna dag, midsommardagen. Lundberg har 22/6.

Ur tabell V. Marinas dödsdag 1423 3/4: Lundberg har 10 april och översätter »lördagen i påskveckan». Detta är en feltydning av den oriktiga läsarten Sabbatho sancte Pasche i SRS. I originalet står Sabbatho sancto Pasche, »påskens heliga sabbat», alltså påskaftonen den 3 april.

Ingegerd Azersdotters dödsdag 1443 5/3: feria tertia carnisprivii, tisdagen före askonsdagen (fettisdagen, tisdagen efter fastlagssöndagen). Jfr Grotefend: »Dies carnisprivii ultima: Dienstag nach Estomihi.» Lundbergs anm. s. 315 till s. 145 är därför oriktig: fastan har räknats från askonsdagen. I själva notisen står, att Ingegerd avled tertio non. Martii, vilket är den 5 mars. Lundberg har 13/3.

Nunneinvigning 1425 31/3: in sabbatho palmarum, quo tunc celebrabatur festum Ambrosii. Lundberg har utan tvivel tolkat datum rätt till den 31 mars gentemot SRS 14 april; men hans förklaring är ej träffande. Han menar att diarieföraren läst fel i kalendariet, som den 31 mars har Amos propheta. Detta är knappast troligt. Snarare har Ambrosiusfesten anteciperats, dvs. förlagts till en tidigare dag för att ej belasta den liturgiska renheten i stilla veckan 1—7 april. Härpå tyder imperfektformen: quo tunc celebrabatur festum Ambrosii. Det var endast detta år som Ambrosius förlades till den 31 mars. Jfr G. Carlsson, rec. i NTBB 1920.

Utresan till Finland 1444 10/5: transierunt . . . ad Finlandiam, videlicet dominica quarta pasche, que erat ij ydus Aprilis. Både SRS och Lundberg har fastställt, att II. Idus Aprilis år 1444, den 12 april, var själva påskdagen — men ingen av dem har uppmärksammat, att diarieföraren inte heller vill något annat med sin datumangivelse än att konstatera detta förhållande! Diarieföraren har alltså inte velat säga, att resan till Finland gick den 12

april, utan att den gick på fjärde påsksöndagen, vilken (efter nutida beräkningssätt och enklast efter notisens uttryckssätt) inföll den 10 maj 1444. Lundberg har som utresedag 12/4.

Helena Helgadotters dödsdag 1455 17/12: die qua cantabatur O Sapientia. SRS och Lundberg anger inget datum för denna dag. De 7 O-antifonerna, av vilka O Sapientia är den första, sjöngs i officiet den 17—23 december. Jfr Grotefend under O.

Nunneinvigning 1439 20/6: crastino Gervasii et Prothasii martyrum. Martyrernas festdag var 19 juni. Lundberg har 19/6.

Nunneinvigning 1445 21/2: in profesto cathedre sancti Petri. Cathedra Petri var 22 februari. Lundberg har 22/2.

Nunneinvigning 1453 14/1: dominica prima post octavam Epiphanie inföll år 1453 den 14 januari. Lundberg har 15/1.

U r t a b e l l V I. Johannes Petris dödsdag 1417 30/12: dödsnotisen står angiven som den första under årtalet 1418, men eftersom i Vadstena året uppenbarligen räknats med början från juldagen (nativitetsstil), är Johannes Petris dödsdag 1417 30/12 efter vårt beräkningssätt. Lundberg gör ingen anmärkning till denna notis, som han inför som den första under år 1418.

DEUTSCHE ZUSAMMENFASSUNG

Die ersten Mitglieder des Birgittenklosters Vadstena

Die Untersuchung betrifft die Angaben des sog. „Diarium Vazstenense“ für die Aufnahme und die Ausreise bzw. den Tod der ersten Mitglieder der beiden Konvente im Mutterkloster des Birgittenordens. Die bisherige Zusammenstellung von Carl Silfverstolpe (1898—1899) geht noch nicht quellenkritisch den Eintritts- und Todesnotizen nach. Vielfach fusst sie auf die paläographisch unzureichende erste Edition des Diariums vom Jahre 1818. Dadurch entsteht der Eindruck, als seien die Personalangaben nicht ganz zuverlässig. Nun zeigen allerdings die bei den Todesnotizen gebrauchten Formeln, daß den Schreibern daran gelegen ist, die laut Notiz im Oktober 1384 vom Bischof geweihten 46 Nonnen und 18 Ordensmänner — die im Diarium mit Namen nicht aufgezählt werden — vor den später als Eintretende namentlich Eingetragenen deutlich hervorzuheben. Diese Formeln (»una de primis hic intrantibus« usw.) kommen bei den meisten der 46 Nonnen und bei fast allen der 18 Ordensmänner vor. Wo eine derartige Formel in der Todesnotiz fehlt, wo aber der oder die Betreffende auch nicht in den seit 1385 laufenden Aufnahmenotizen zu finden ist, läßt sich ein Grund für den Wegfall der Formel nachweisen (1387, 1391, 1392: Formelsystem des Schreibern Torirus Andree noch nicht ausgebildet; drei Notizen 1402: neuer Schreiber Andreas Lydekini übernimmt die Eintragung der Notizen). In den Tabellen I—IV sind die 46 Nonnen der ersten Weihe zusammengestellt (Quellen: I: Sonderformel in der Todesnotiz; II: andere Auskünfte der Todesnotiz; III: Mitgiftsbrief älter als 1384 erhalten; IV: übriggebliebene Todesnotizen über Nonnen, für die keine Aufnahmenotiz nach 1385 vorliegt). Die nötige Ergänzung zu den Tabellen I—IV bietet die Tabelle V, wo alle seit 1385 eingetragenen Eintretenden des Nonnenkonventes mit ihren Todesnotizen bis etwa 1450 aufgeführt sind. Daraus wird ersichtlich, daß die erste Lücke in der Reihe der Todesnotizen erst bei einer Nonne eintritt, die 1425 ins Kloster aufgenommen wurde, für welche folglich die Todesnotiz erst in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts zu erwarten wäre. Der ältesten Schicht der Personalangaben des Diariums kann demnach eine größere Glaubwürdigkeit zugemessen werden, als bisher angenommen wurde und als sie die späteren Schichten der Personalangaben anscheinend beanspruchen können. — Da das Diarium von den männlichen Angehörigen des Ordens geführt wurde, ist eine Feststellung der Namen der zuerst geweihten 18 Ordensmänner mit geringeren Schwierigkeiten verbunden. Die Namen dieser Ordensmänner sind in Tabelle VI zusammengestellt. — Zwei Exkurse dienen den Zweck, zwei Gruppen von Nonnen mit ähnlichen Namen sicherzustellen. Dadurch wurden einige fehlerhafte Zusammenstellungen von Aufnahmenotizen mit nicht dazugehörenden Todesnotizen nachgewiesen.

Das „Diarium Vazstenense“ (Orig. C 89 in UUB = Univ. Bibl. Uppsala) wurde ediert in SRS 1 = *Scriptores Rerum Suecicarum medii aevi*, ed. E. M. Fant, I, Upsaliae 1818. Die Regesten zu den Mitgiftsbrieffen (auf Pergament, im Schwedischen Reichsarchiv) befinden sich in RPB = *Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref*, I—III, Stockholm 1866—1872.

”PRELATSKOLAN” PÅ FJÄLLSKÄFTE GÅRD

Till ärkebiskop Nicolaus Ragvaldis biografi

AV SVEN LJUNG

Många av medeltidens svenska biskopar ha spelat en betydande roll i vår historia. Internationell ryktbarhet nådde dock blott en av dem. Den senare ärkebiskopen Nicolaus Ragvaldi i Uppsala intog en framskjuten plats vid konciliet i Basel. Särskilt hans påpekande hösten 1434, att Nordens representanter kunde göra anspråk på en rangställning genom sin härstamning från de ryktbara goterna, väckte stor uppmärksamhet. I senare tid har man mera beaktat hans strävanden att hålla unionen samman. Någon modern biografi finnes dock icke. Kunskapen om hans släktförhållanden är ovanligt mager. Strängt taget inskränker den sig till vad han själv meddelat 1431 31/10.¹ Den dåvarande växjöbiskopen sålde då en gård i Ö. Torpa i Ervalla s:n om 8 örtugland jord till Strängnäs domkyrka som likvid för en skuld om 60 mark svenska (om 8 1/2 mark per mark lödiga). Brevet lät han beseglas av sina systersöner Birger och Erik Birgersson, domprost resp. kanik (senare biskop) i Strängnäs, samt av sin »måg» Germund Larsson.² Härutöver har man observerat, att Nicolaus Ragvaldis sigill visa en sköld med lilja, och dragit den slutsatsen, att han tillhörde frälset (närmast lågfrälset, eftersom föräldrarna äro okända).

Beseglingen måste antagas bero på att det var arvegods, som såldes, ehuru detta icke finns angivet i dokumentet. Vid försäljning av fast egendom måste man nämligen ha sina arvingars samtycke. I ett salubrev visades detta enklast genom att dessa beseglade.

¹ Pergamentsbrev i RA, fastebrev 1432 21/1 (har 9 mark per mark lödig) inlämnades till Örebro häradssting av kyrkoherden Peder Folkason i Axberg (SD 1935). Tidigare hade bröderna Germund och Ingevald Larsson (1424 26/10) riktat krav om arv mot herr Peders moder Katarina, änka efter Folke Pedersson. Kravet gällde en tredjedel av gården Sigtuna (i Axbergs s:n) men avvisades av häradsrätten. En av denna tillsatt 12-mannanämnd fastställde nämligen, att det hela tillkom hustru Katarina i skiftet efter tre bröder. Sammanställda tyda de båda notiserna på att det möjligen förelåg någon avlägsen släktskap mellan Nicolaus Ragvaldi och kyrkoherden Peder Folkason i Axberg.

² Biografi över *Erik* och Birger Birgersson i SBL 16 av Jan Liedgren.

Om de båda systemsönernas anor är icke mycket mera känt än att båda i sina sigill förde sköld med en sjuuddig stjärna. Även de tillhörde alltså frälset. Hela deras karriär pekar dessutom på att de hörde hemma i Strängnäs stift, något som också bör ha gällt den mera ryktbare morbrodern.³

Mindre vikt har man fäst vid biskopens uppgift om sin släktskap med den relativt obetydlige väpnaren Germund Larsson till Fjällskäfte (i Floda s:n i Södermanland). Ordet »måg» hade nämligen i äldre tid liksom det latinska »*gener*» en mera allmän betydelse än i våra dagar, då det ju uteslutande betyder svärson. Ett motsvarande modernt ord saknas. Vi får omskriva till »anförvant genom giftermål» för att finna något som täcker samma begrepp. En mans »måg» kunde vara gift med hans dotter, hans syster, hans son- eller dotterdotter, kanske t. o. m. med en ännu avlägsnare anförvant.⁴

Vid ett studium av Germund Larssons biografi märker man annars genast, att han i sitt sigill för samma vapen som sin frände biskopen. Om man som på brevet 1420 13/8 (RA) ser den blivande ärkebiskopens dekansigill och Germund Larssons sigill bredvid varandra, så ser det nästan ut som om samme gravör gjort de båda liljorna. Betydelsen av denna iakttagelse bör icke överskattas. Liljan var en ganska populär vapenbild i Mellansverige, *hel* lilja kanske mest i Strängnäs stift.⁵ Likväl låter det sig icke göra att påvisa släktskap mellan alla de personer, som förde denna oftast prydliga vapenbild. Germund Larsson var efter allt att döma något yngre än Nicolaus Ragvaldi. Man kunde därför tänka sig, att han upptagit sitt vapen efter sin mor, som då skulle varit syster eller någon annan nära anförvant till den blivande ärkebiskopen (mot det förra alternativet talar, att denne direkt utpekar två andra personer som sina syster-

³ Någon utredning av stiftsbandets betydelse och omfattning under medeltiden finnes icke, men dess existens är säker.

⁴ Så länge allra största delen av vårt urkundliga material från medeltiden är otryckt, måste en utredning av begreppet »måg(*gener*)» anstå. I alltför många fall saknas dessutom tillräckliga upplysningar för bedömning av vilken grad släktskap som avses. Jfr dock F. Liljeholm, *Medeltida arvs lagar och släktbestämningar* i PHT 1950, s. 99, och B. Hildebrand, *Handbok i släkt- och personforskning*, (1961), s. 195 f. Ordet »måg» i betydelsen sväger t. ex. RPB 2251.

⁵ Motsvarande gäller i Småland den vapenbild, som kallas sparre. Ätterna Sparre av Tofta och Sparre av Hjulsta-Ångsö hade sålunda veterligt intet annat gemensamt än härstamning från olika delar av Småland. Den välkände Karl Ulvsson (Sparre av Tofta) synes dock att döma av flitig beseglingskontakt själv ha trott, att han var släkt med ätten Sparre av Hjulsta-Ångsö. Hans stamfars mor var nämligen från Finnveden (jfr C. Härenstam, Finn-

söner). Därmed vore man dock på villospår. Även Germund Larssons fader förde en lilja i skölden, medan hans moders vapen ser ut som ett djurhuvud. Filiationen är nämligen för en gångs skull ganska klar.

Bröderna Germund och Ingevald Larsson samt deras syster Cecilia Larsson dotter skiftade 1423 11/1 arv efter sin moder.⁶ Därvid visa sig alla tre ha sigill med lilja i skölden. Ingevald och Germund ha f. ö. redan 1415 6/8 använt samma sigill.⁷ Modern hette Ramborg Germundsdotter. Hon var 1404 3/2 änka efter Lars Birgersson och skrev sig då till Slädhamra (nu Stenhammar i Flens s:n) samt bekräftade ett gåvobrev till vårfru altaret i Strängnäs domkyrka.⁸ Gåvan hade vederbörligen fastfarits av hennes son Ingevald Larsson och hennes framlidne måg Erik Kula (levde 1402 4/5).⁹ Hennes rätt otydliga sigill synes som antytts visa ett djurhuvud. Troligen var hon änka redan 1399 30/10, då hon gjorde ett jordaskifte med Flens kyrka.¹⁰ Lars Birgersson hade dock s. å. deltagit i ett räfsteting i Strängnäs, som bör ha ägt rum i början på sommaren.¹¹

Om denne man finnas närmare ett tjugotal uppgifter i riksarkivets pergamentsbrev med början 1377 29/9.¹² Tydligt har han varit bosatt i Södermanland, där han 1387 2/7 finnes ha avancerat till underlagman.¹³ I intet fall anges hans sätesgård, medan änkan och senare sonen Ingevald skriva sig till Slädhamra.¹⁴ Familjen var annars besutten även i Östergötland och hade ströägor på andra håll.

veden under medeltiden, s. 290), medan en äldre medlem av den senare släkten hade arvegods i Varend och Njudung (DS 4611. Jfr även S. Ljung om dekanen Nicolaus Birgeri i pågående arbete på Strängnäs stifts medeltida herdaminne). Om sparrevapnet jfr även H. Gillingstam, Ha några av medeltidssläkterna med en sparre i vapnet gemensamt ursprung? Släkt och Hävd 1953, s. 272 f.

⁶ Pergamentsbrev i RA.

⁷ SD 2120.

⁸ SD 419.

⁹ Jfr Elgenstierna, 7, s. 16.

¹⁰ RPB 3039.

¹¹ RPB 3055, jfr även RPB 2984—85 samt 2989.

¹² RPB 1291—92, av N. A. Kullberg förbigånget pergamentsbrev i RA av s. d. som de båda föregående, RPB 1355 (sigill), 1400, 1411, 1464, 1523, 1581, 1639, 1695, 1733, 1787 (sigill), 2001, 2007, 2212, 2578 (sigill), 2673 och 3055.

¹³ J. E. Almquist, Lagsagor och domsagor, 1, s. 97 not 1.

¹⁴ Om Slädhamras övergång till släkten Rosenhane via Germund Larssons dotter Ingeborg, g. m. Lars Skäringsson jfr H. Gillingstam, Ätten Siöblads medeltida släktförbindelser och äldsta historia, s. 60 not 123.

Egendomen i Östergötland avyttrades dock ganska tidigt. Möjligen i samband med sitt giftermål sålde nämligen Lars Birgersson och Ragnborg (Ram-) Germundsdotter 1377 29/9 två attungar i Valla i Appuna s:n till Vadstena kloster och gav vid samma tillfälle en halv attung i samma by som själägåva till klostret. Senare (1382 25/6) sålde Lars Birgersson också en attung i Ö. Styra i Styra s:n till detta. Det förstnämnda brevet har beseglats av biskop Nicolaus (Hermani) i Linköping, Erengisle Sunesson jarl (Bååt), Jon Upplänning å östgöotalagmannen Bo Jonssons (Grip) vägnar, Jöns Birgersson i Börringe (nu Borringe i Älvestads s:n), Lars Birgersson själv samt av Broder Assarsson (två bjälkar) på hustru Ragnborgs vägnar.¹⁵ I samband med detta brev av 1377 29/9 står ett annat av s. d., som Kullberg förbisett.¹⁶ Lars Birgersson ber de nyssnämnda besegla, emedan han måste lämna orten på grund av sin herre konungens tjänst. Sätillvida skilja sig dock namnlistorna, som detta brev har Birger Jönsson i Börringe i stället för huvudbrevets Jöns Birgersson. Vid skiftet 1423 kommo två attungar i Börringe i Germund Larssons händer. Den rimliga förklaringen synes vara, att Lars Birgersson ärvt Börringe och lämnat det i morgongåva till sin maka i stället för annan jord. Jöns Birgersson var alltså en broder till Lars. Om deras fader hette Birger Jönsson, är mer än vi veta.¹⁷ Å ena sidan hindrar intet, att en fader överlåter en besegling åt en son, å andra sidan kan det helt enkelt röra sig om en felskrivning i ettdera brevet. I det sista fallet är det i och för sig sannolikare, att huvudbrevet (RPB 1291) har den riktiga namnformen.

Det ovan refererade brevmaterialet ger oss en icke föraktlig känedom om vad Germund Larssons föräldrar ägde i Östergötland och Södermanland. Vår kunskap kan dock knappast vara fullständig. Sålunda saknas den sätesgård, Fjällskäfte i Floda s:n, till vilken Germund Larsson skrev sig från 1420 13/8 (tidigare saknas sådana uppgifter om honom). Detta kan bero på tillfälligheter, men det kan lika gärna bero på att Germund Larsson förvärvat godset i fråga genom köp, byte eller *gifte*.

¹⁵ Om Broder Assarsson och hans hustru jfr H. Gillingsstam, *Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden*, s. 734.

¹⁶ Pergamentsbrev i RA, som saknar årtal.

¹⁷ RPB:s register redovisar en Birger Jönsson (Jonsson) från Östergötland och tiden 1366—78, som var gift med en Ramborg, syster till kyrkoherden (senare kaniken) Nicolaus Jonsson i Klockrike († 1368 i Danzig). Denne förde dock 3 strålar i skölden, och ingen av hans rätt många egendomar finnes sedermera i Lars Birgerssons eller hans arvingars ägo.

Av ovanstående är också tydligt, att Germund Larsson *icke* var släkt till Nicolaus Ragvaldi genom sin moder. Återstår alltså, att han varit det genom sin hustru, som kan ha haft Fjällskäfte i medgift. Ägare till Fjällskäfte var 1399 18/10 en man som hette *Ragvald Eriksson*.¹⁸ Antaga vi, att denne var fader till ärkebiskop Nicolaus *Ragvaldi* och svärfader till Germund Larsson, lösas alla ovan skisserade problem av sig själva.

Om denne Nicolaus Ragvaldis fader finnas icke så få dokumentariska uppgifter, låt vara att de ge föga kunskap om hans släktförhållanden. Vid det nämnda tillfället hölls råfsteting i Strängnäs. Detta stadfäste Ragvald Erikssons köp av 6 1/2 öresland jord i Ava i Munktorps s:n men lade godset i fråga under skatt, ägaren dock obehaget att i det senare avseendet söka konungens nåd. Det mesta hade nämligen förvärvats redan 1382 8/2.¹⁹ Säljare var köparens syssling, korprästen Laurens (Johannis) i Sylsta vid Västerås domkyrka. Ett örtugland hade dock köpts 1385 12/10 av Ragvald Snäckioskalle.²⁰ På Oppunda ting 1383 före 25/11 hade Ragvald Eriksson varit fastevittne och på Ö. Rekarne ting 1382 18/10 hade han sålt 1 öres- och 2 penningland jord i Hacksta i Husby s:n till biskop Tord.²¹ I intet av dessa fall har det funnits någon anledning för Ragvald Eriksson att bruka sitt sigill. Däremot borde det ha hängt under sörmlandsfrälsets beslut 1382 11/3 i Nyköping.^{21a} Vi känna alltså icke hans vapen. Hans förfäder äro okända. Om Fjällskäfte finnes endast en äldre uppgift: 1347 omtalas en Ingeldus i Fjällskäfte.²² Denne kan icke rimligen sättas i förbindelse med Ragvald Eriksson. Lägga vi härtill, att sonen som vi ovan sett tydligen ärvt Ö. Torpa, synes det troligt, att Ragvald Eriksson ingalunda tillhörde det lägsta lågfrälset, eftersom han hade egendom i både Södermanland, Västmanland och Närke. Steget till riksrådsfrälset var kanske ännu långt men som vi skola se icke helt utanför möjligheternas gräns.

Nicolaus Ragvaldis moder är okänd, och om syskonen är ytterst litet bekant. Germund Larssons enda kända maka hette Ingeborg. Om henne kan i huvudsak blott konstateras, att hon i ett tidigare

¹⁸ RPB 3032.

¹⁹ RPB 1907.

²⁰ RPB 2168.

²¹ RPB 1982 och 1765.

^{21a} Pergamentsbrev i Strängnäs läroverks bibliotek. Godsägarna i Sörmland godkände vid detta tillfälle fattigtiondens övergång till kanikerna men blott till sådana som voro födda i Sverige. Jfr G. Carlsson i Strängnäs stads historia, s. 473.

²² DS 4196.

äktenskap hade en son, som hette Bengt Knutsson och slutligen blev biskop i Västerås. Germunds dotter Birgitta gav nämligen 1463 u. d. och 1465 u. d. själågåva för ett flertal anförvanter, bl. a. för sin moder hustru Ingeborg och sin broder herr Bengt, *electus* i Västerås.²³ Birgitta och Bengt voro alltså halvsyskon och hade samma moder. Vår äldsta uppgift om den blivande biskopen är från 1434 19/2, då han samtidigt med en Laurentius Germundi — uppenbarligen en son till Germund Larsson — inskrevs vid Rostocks universitet. Fyra år senare var Bengt kyrkoherde i Floda s:n och troligen också kanik i Strängnäs stift.²⁴ Rimligtvis har han varit född före 1410 och halvbrodern knappast senare än 1415. Sannolikheten för att Germund Larsson först skulle ha varit gift med Nicolaus Ragvaldis syster och sedan med modern till Bengt Knutsson och Birgitta Germundsdotter är tydligen mycket liten. Tvärtom pekar vad vi känna på att hustru Ingeborg var syster till Nicolaus Ragvaldi. Levde hon — som troligt är — år 1431, är detta skäl nog till att Bengt Knutsson icke omtalas i samband med försäljningen av Ö. Torpa. Dennes relativt snabba karriär får också en rimlig förklaring av den omständigheten, att han var systerson till den inflytelserike och från Strängnäs stift utgående Nicolaus Ragvaldi.

Denne hade som vi redan sett två andra systersöner, bröderna Erik och Birger Birgeresson. Deras moder är okänd. Hon kan nämligen ej rimligen vara identisk med Germund Larssons hustru utan att detta på något vis kommit till synes i det bevarade materialet. De båda bröderna förde en sjuuddig stjärna i vapnet, hade ägor i Södermanland, gjorde hela sin karriär inom Strängnäs stift och voro uppskattningsvis födda omkring 1390. Vill man söka deras fader, bör man alltså leta efter en Birger med sjuuddig stjärna i vapnet från Strängnäs stift. Brödernas senaste biograf kunde påvisa två sådana personer, medan en tredje faller ur räkningen som farfar till en av de föreslagna kandidaterna.²⁵ Birger Djäkn är en endast 1427 omtalad

²³ Pergamentsbrev i RA. G. Ekström i Västerås stifts herdaminne, I: 1, s. 174 har observerat dem men rört ihop sammanhanget, därför att Germund också hade en dotter vid namn Ingeborg (g. m. Lars Skäringssson).

²⁴ SMR 871. Jfr även författarens manuskript till ett medeltida herdaminne för Strängnäs stift, vartill föreliggande uppsats är ett förarbete.

²⁵ Jan Liedgren (i SBL 16) har förkastat de båda tänkbara fäderna men, sedan han benäget redogjort för de ganska invecklade skälen för sin uppfattning, medgett att han kanske misstagit sig i det ena fallet och därefter i hög grad underlättat för författaren att få fram det behövliga materialet och draga nödiga slutsatser genom en stimulerande diskussion pro et contra. Mitt hjärtliga tack!

landbofogde i Närke. Vid den tiden voro dock bröderna redan vuxna. Birger Karlsson d. y. (sjuuddig stjärna, Vinäsätten) är en av de minst kända medlemmarna av en stor släkt, som ursprungligen kom från Vinäs i Tjust. Direkt omtalad är han blott i två dokument. Den 28 febr. 1387 i Nyköping skiftades arvet efter hans fader Karl Birgersson, varvid två tredjedelar tillföllö Birger Karlsson och en tredjedel hans syster Ingeborg Karlsdotter, gift med riddaren Sten Bosson (Natt och Dag).²⁶ Större delen av det ärvda låg i trakten söder om Söderköping särskilt i Yxnerums s.n. — Sten Bosson hörde till Bo Jonssons testamentsexekutorer, något som hade sina sidor. Den ryktbare drotsen hade nämligen också efterlämnat skulder av för tiden ovanliga mått. Sten Bosson måste sålunda 1390 22/7 i Nyköping förbinda sig att i två avbetalningar gälda biskop Tord i Strängnäs den oerhörda summan av 500 mark *lödiga*.²⁷ Bland borgensmännen för den andra avbetalningen var svågern Birger Karlsson, som därmed försvinner ur handlingarna.²⁸ Under pergamentet från 1390 sitter ännu hans sigill med sjuuddig stjärna i skölden. Sannolikt avses också de båda syskonen Birger och Ingeborg i Karl Krakas testamente 1378 2/1, i vilket huvudparten av dennes egendom gick till Sten Bossons hustru och hennes broder.²⁹ När deras far Karl Birgersson dött veta vi icke, men troligen har det skett åtskilligt före 1387. Hans hustru Gertrud Gertsdotter (Moltke) var nämligen efter allt att döma redan omgift med väpnaren Jon Niclisson (sjuuddig stjärna, Gert Jonssons ätt), som också beseglat aktstycket i fråga. Hon var emellertid död före 1400 30/11, då arvingarna sålde hennes arv efter (farbrodern ?) Johan Moltke till drottning Margareta.³⁰ Arvingarna voro Sten Bossons hustru Ingeborg Karlsdotter, de likaledes gifta Margareta och Helena Jonsdotter, Gert Jonsson (senare lagman i Östergötland), d. v. s. den dödas barn, samt maken Jon Niclisson. Birger Karlsson eller hans ev. arvingar nämnas däremot icke. Själv var han sannolikt redan död, av det refererade brevet att döma utan

²⁶ RPB 2304.

²⁷ RPB 2495.

²⁸ Den Birger Karlsson, som 1402 23/4 (SD 2917) var gift med en syster till Nils Gustafsson (Rossvikssläkten), förde två ginbalkar i vapnet och tillhörde Folkungaättens oäkta gren (Äldre svenska frälsesläkter, 1, s. 45). Även hans fader hette Karl Birgersson!

²⁹ RPB 1307. Även Karl Kraka hade sjuuddig stjärna i skölden på sitt sigill men *ej* hjälm ovan skölden i motsats till Karl Birgersson (sigill i DS 6536). — Obs! Sten Bossons själägåva för Karl Kraka 1386 2/8 (RPB 2251).

³⁰ C. Molbech og N. M. Petersen, Udvalg af hidtil utrykte Danske Diplomer og Breve fra det XIV^{de}, XV^{de}, og XVI^{de} Aarhundrede (Kbhvn 1858), nr 73.

bröstarvingar.³¹ En annan invändning är, att Birger Karlsson veterligt ej haft med Strängnäs stift att göra. Mot den förra kan emellertid anföras, att Gertrud Gertsdotter visserligen var moder till Ingeborg Karlsdotter men icke fördenskull nödvändigtvis måste ha varit moder till Birger Karlsson. Det sena arvskiftet efter Karl Birgersson bör dock ha berott på att hans son icke blivit myndig förr.³² Mindre sannolikt är, att Gertrud Gertsdotter 1387 måste avvitttra sina barn i första giftet, innan hon gifte om sig med Jon Niclisson. Redan 1400 funnos nämligen minst tre myndiga barn i det andra giftet.

Det förefaller alltså, som om Birger Karlsson gått bort vid unga år strax efter 1390 22/7 samt efterlämnat en mycket ung son och en sannolikt rätt ung maka, som sedan födde en postum son (Birger Birgerssons namn tyder på att han varit postumt född). Sedan vore det i sig föga märkligt om de faderlösa barnen blivit uppfostrade hos sina morföräldrar på Fjällskäfte. Deras enda kända morbror började sin kyrkliga karriär inom Strängnäs stift. Systersönerna följde hans exempel. — När arvet efter Johan Moltke föll, voro de för unga att själva tillvarataga sin rätt, och deras moder kan ha lämnat det jordiska. Gertrud Gertsdotters andel i arvet efter Johan Moltke har knappast varit stor, då de många arvingarna föredrogo att sälja den. Sten Bosson bör ha stått sin makas brorsöner närmast men hade själv en stor barnskara att tänka på, så att det är blott alltför möjligt att han »glömt» bevaka de förras intressen.

Den ätt, som senare kallats Natt och Dag, tillhörde från begynnelsen det yppersta frälset. Vinäsätten stod väl ett trappsteg lägre men dock ej lägre än att en medlem därav kunde bli ingift i den högsta aristokratin. Germund Larssons ätt får kanske räknas till en rätt stor mellangrupp av frälset: man hade ägor i ett par landskap av ett omfång, att det icke fanns någon risk för vederbörande att mista sitt frälse men också ringa chans för dem att nå upp till riksrådsfrälsets position (under halvseklet efter digerdöden hade likvisst denna chans varit större än vanligt). Till samma mellangrupp synes Ragvald Eriksson på Fjällskäfte ha hört. Hans son och hans dottersöner kunde alltså räkna god börd till sina meriter för en karriär i

³¹ Huvudskälet för J. Liedgren att liksom K. H. Karlsson underkänna teorin om Birger Karlssons faderskap till Erik och Birger Birgersson.

³² Äro våra teorier riktiga, bör han ha haft en son född något före 1390 och en andra vid ungefär denna tid. Uttalandet ovan avser alltså icke Birger Karlssons *juridiska* myndighetsålder, som mycket väl kan ha inträtt några år tidigare.

kyrkans tjänst samt draga nytta av att de icke voro alldeles utan släktförbindelser med högaristokratien.

<i>Cecilia Eriksdotter</i> (lilja)			<i>Ragvald Eriksson</i> till Fjällskäfte			
<i>Torsten Andersson</i> (lilja) domprost i Strängnäs 1394—96	<i>Dan</i>	<i>Jakob</i>	dottern N. N. g. m. <i>Birger</i> <i>Karlsson</i> d. y.	<i>Nicolaus Ragvaldi</i> (lilja) ärkebiskop i Uppsala †1448 17/2	<i>Ingeborg</i> g. 2. m. <i>Germund</i> <i>Larsson</i> (lilja)	
<i>Birgerus</i> <i>Birgeri</i> domprost i Sträng- näs †1450 12/4	<i>Ericus Birgeri</i> biskop i Strängnäs †1449 2/3		1. <i>Benedictus</i> <i>Canuti</i> bis- kop i Väs- terås †1462	2. <i>Lauren-</i> <i>tius Ger-</i> <i>mundi</i> stud. i Rostock 1434	2 <i>Ingeborg</i> g. m. <i>Lars</i> <i>Skärings-</i> <i>son</i>	2 <i>Birgita</i> g. m. <i>Mats</i> <i>Kagge</i> <i>Erik</i> <i>Kagge</i> dom- prost i Sträng- näs †1516

Både ärkebiskopskrönikan och Johannes Magnus ange den 17 febr. 1448 som Nicolaus Ragvaldis dödsdag.¹ Ungefär fyra år senare meddelar dessutom hans efterträdare, att dödsfallet kommit så oväntat, att det för den skull (*propter mortem inopinatum*) icke varit möjligt att ordna alla formaliteterna med ett testamente.² Ericus Olai sätter dödsfallet i samband med konung Kristoffers död den 6 jan. s. å.:³ *cujus morte percepta Dominus Nicolaus Archiepiscopus Upsalensis lachrymatus est, moxque in lectum ægritudinis decidit et paucis inde diebus elapsis vitam finiuit temporalem* (vid underrättelsen om hans död fällde ärkebiskop Nils tårar, lades strax på sotsäng och slutade ett par dagar senare sitt timliga liv). Någon motsägelse mellan dessa källor finnes icke. För Ericus Olais trovärdighet talar särskilt, att hans uppgift strider mot hans allmänna tendens.⁴ Medan den lärde uppsaladekanen beundrar Nicolaus Ragvaldi, är hans uppfattning om konung Kristoffer väl mycket färgad av Karl Knutssons propaganda. På senare tid har man emellertid observerat,

¹ SRS III: 2, s. 102 och 67. Den 17 febr. var detta år en söndag, vilket båda dessa källor ange. De använda emellertid olika beteckningar för dennas namn.

² Pergamentsbrev 1451 27/12 i RA.

³ Ericus Olai har ovan angivna datum, Vadstenadiariet den 4 jan. (då konungens testamente uppsattes) och Chronica vetusta den 5 jan. W. Christensen, Unionskongerne og Hansestæderne 1439—1466, s. 139 not 3, har påvisat, att drottning Doroteas förordnande om själamässor för de framlidna gemälerna talar för det sistnämnda alternativet. Jfr H. Gillingstam, Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden, s. 294, not 245.

⁴ G. Carlsson i Sveriges historia till våra dagar, III: 1, s. 545.

att Ericus Olais framställning icke rätt väl låter sig förenas med dokumentens vittnesbörd.⁵

Efter sitt val till konung hade Karl Knutsson att bevilja Bengt Jönsson (Oxenstierna) decharge för hans förvaltning av de kronans medel, som funnos tillgängliga vid Kristoffers död. Detta skedde den 13 juli 1448.⁶ »Then tiidh konung Cristoffer hwars syäl gudh naadhe dödher spordis j Löneköpfung oc Rikesens raadh oc män som ther tha samlade oc när woro» valdes bröderna Nils och Bengt Jönsson till riksföreståndare. Samma uppgift återkommer i Vadstenadiariet. Detta anger också, att konung Kristoffer sammankallat mötet till trettondagen men att det skingrades vid underrättelsen om hans död.⁷ Mot månadens slut hölls ett nytt herremöte i Stockholm, vid vilket Nicolaus Ragvaldi, de båda andra mälardalsbiskoparna och riksföreståndarna voro närvarande. Den 30 jan. beviljade biskopar och riksföreståndare med riksrådets samtycke Stockholms stad ett interimsprivilegium.⁸ S. d. utfärdade riksföreståndarna två dombrev i närvaro av biskoparna och »mestadelen av riksens råd».⁹ Biskop Erik (Birgersson) i Strängnäs hade i båda fallen anført käromål över övergrepp på Bo Jonssons tid. I det ena fallet hade dessa drabbat biskopsbordet i Strängnäs, som bl. a. förlorat 1/2 markland jord i Härnö (Kärnbo s:n) samt hälften av tomt- och sakören i Strängnäs. I det andra förde biskopen talan för en eljest okänd Knut Karlssons barn,¹⁰ som hade krav på 1/2 markland jord i Härnö. Mot vem

⁵ K. Kumlien, Karl Knutssons politiska verksamhet 1434—1448, s. 251.

⁶ Pergamentsbrev i Linköpings stiftsbibliotek (påvisat av Kumlien).

⁷ SRS I: 1, s. 165. Gillingstam (a. a. s. 295) inför i diskussionen ett par illa traderade (i B 16) avskrifter rörande arvskiftet efter Jöns Nilsson Svarte Skåning med dateringen »1448 juladag» och uppgift om att de närvarande voro »stadde» i Jönköping, vilket med årsbegränsning vid jul skulle avse juldagen 1447. För detta skulle tala, att en av de som närvarande omtalade bevisligen befann sig på Gotland juldagen 1448. I och för sig får det emellertid anses mindre sannolikt, att så många deltagare i ett möte beramat till trettontid varit samlade redan på juldagen. — Att postulera att felet i dateringen skulle ligga i att man räknat årets början från jul synes mig f. ö. lika vådligt som att helt underkänna årsuppgiften.

⁸ Privilegier etc. för Sveriges städer, I, nr 113.

⁹ Pergamentsbrev i RA.

¹⁰ Då övergreppet mot Knut Karlsson är att datera till Bo Jonssons tid, kunde man möjligen tänka sig, att den förre är fader till den ovannämnde Bengt Knutsson (1/2 lilja), som blev biskop i Västerås. Däremot kan väl invändas, att denne vid sin andlige förmans aktion var minst 30 år och alltså fullt kapabel att själv föra en process. Möjligen räknade man kanske med att biskopen-kusinen skulle kunna genomföra aktionen med större auktoritet än Bengt Knutsson, som 1448 ännu blott var kanik.

kraven riktat sig uppges icke. Beträffande det förstnämnda målet, så hade konung Kristoffer, »vars själ Gud nåde», anmodat Bengt Jönsson, lagman i Uppland, och Johan Karlsson (Färla), lagman i Södermanland, att rannsaka därom (den senare synes alltså icke ha varit närvarande). Formuleringen synes mig lämna den möjligheten öppen, att konungen sammankallat även detta möte och sålunda avsett ett herremöte för landskapen i Götaland och ett annat för Mälardalen. Härpå tyder också, att Nicolaus Ragvaldi säkerligen icke var med i Jönköping (ännu 26/12 1447 var han i Uppsala). Efter allt att döma skulle man avhandla ett förestående krigståg mot Gotland, varför icke blott »riksens råd» utan också »riksens män» kallats till åtminstone mötet i Jönköping.¹¹ Hur det var i Stockholm, veta vi icke. I de därifrån utfärdade dokumenten skulle en uppgift om de senares närvaro saknat berättigande.

Det är möjligt, att de båda dombreven utskrivits efter den 30 januari. Privilegiet för Stockholm är emellertid utfärdat av biskoparna och de *två* riksföreståndarna. Konung Kristoffers död var alltså känd i Stockholm senast denna dag. All rimlighet talar för att även Nicolaus Ragvaldi då fått besked om den för den skandinaviska unionen ödesdigra händelsen. Hans egen bortgång inträffade dock först närmare tre veckor senare och tydligen efter blott få dagars sängläge. Tidssammanhanget hos Ericus Olai kan icke vara riktigt. Däremot ligger det inom sannolikhetens gränser dels att Nicolaus Ragvaldi beklagat sin konungs död i förtid dels att han ryckts bort så hastigt, att han icke hann bestyra sitt testamente. Om sedan Ericus Olai kombinerat uppsalatraderationerna därom eller bekymren över den allvarliga situationen fortsatt att plåga den politiskt insiktsfulle ärkebiskopen måste vi lämna osagt. I sammanhanget kan dock icke lämnas oanmärkt, att Nicolaus Ragvaldi vid sin bortgång bör ha varit närmare 70 år gammal, en för tiden mycket hög ålder.¹²

¹¹ Jfr G. Carlsson, a. a., s. 567.

¹² Han är tidigast belagd 1409 men var då redan residerande kanik i Strängnäs, något som torde förutsätta att han var minst 25 år gammal, troligen äldre. — Tilläggas må här, att den efter A 15 fol. 77 r. i SRS III: 2, s. 280 tryckta »Ordinacio decimarum canonicalium in diocesi Strengenensi» ursprungligen har haft respektive prelaters och kanikers namn utskrivna men att dessa senare blivit uttraderade. Flertalet namn kan dock ännu läsas, bl. a. »Nicholaus Rangwaldi» som står som innehavare av »prebenda Mædhelby» (= Mälby i Björmlunda s:n). Med ledning av namnen kan listan dateras till c:a 1410—15. — Enligt benägen uppgift av arkivarien S. Söderlind i RA, heter dock det sista kanikatet i listan »Heriedhe» (Härja i Viby s:n ?) ej »Henedhe».

Efterskrift. Ytterligare uppgifter om Nicolaus Ragvaldis släktförhållanden ha framkommit under det alltjämt pågående arbetet med Strängnäs stifts herdaminne.

Bland domprostarna i Strängnäs är *Torsten Andersson* en av de minst kända. Längre visste man endast, att han före 1414 14/12 avgått från sin befattning och inträtt i Julita kloster.¹³ Det går numera att konstatera, att han var kanik i Strängnäs och kyrkoherde i Vingåker 1381 och kanik ännu 1391 15/7.¹⁴ Domprost har han blivit efter sistnämnda datum men före 1394 17/8.¹⁵ Han innehade denna befattning 1396 13/10 men har lämnat den före 1400 6/7.¹⁶ Vid det senare tillfället hade han bröderna Dan och Jakob Andersson, men båda äro i övrigt okända.

Av hans sigill är endast ett avtryck från 1387 7/7 bevarat.¹⁷ Detta visar sköld med snedställd fransk lilja i hjärtformig omramning, ett eljest okänt vapen. Man kan sålunda tänka sig dels att »vapnet» blott skall visa andliga symboler dels att omramningen är ett rent dekorativt element och alltså liljan den egentliga vapenbilden. I det senare fallet har herr Torsten rimligtvis tillhört stiftets manstarka frälse.

Ett ovanligt talrikt uppåd av Sörmlands frälse var 1382 11/2 församlat i Nyköping för att godkänna riksrådets beslut, att fattigtionden i stiftet skulle övergå till kanikerna i den mån dessa voro födda i Sverige.¹⁸ Listan på de närvarande är ganska lång. I slutet därpå finner man en Anders Torstensson, som man gott kan tänka sig ha varit fader till den samtida kaniken, eftersom namnkombinationen är mindre vanlig. Avtryck av den förres sigill saknas emellertid, likaså uppgift om var han var besutten. Sannolikt är han dock identisk med en likanämnd person, som tillsammans med sin hustru Cecilia Eriksdotter 1366 28/1 i Enköping tillbytte sig jord i Husby-Oppunda av den senare ärkedjåknen *Johannes Petri* mot sådan i Biskops-Kulla sn.¹⁹ Som

¹³ SD 2029.

¹⁴ RPB 1581, 1584, 2564. Årtalet 1381 för Torsten Anderssons första framträdande som kanik och kyrkoherde i Vingåker synes medge, att han är identisk med den *dominus Torstanus de Suecia* som 1373 inskrevs vid juristuniversitetet i Prag. Jfr C. Törnqvist i KHÅ 1929, s. 263.

¹⁵ RA papp nr 85.

¹⁶ Förbigånget pergamentsbrev i RA; RPB 3062.

¹⁷ RPB 2329.

¹⁸ RPB 1695 samt annat originalpergament av samma brev i Strängnäs domkapitels arkiv. Det senare har en något längre namnlista (Anders Torstensson finns i båda). Jfr även Gottfred Carlsson i Strängnäs stads historia, s. 473.

¹⁹ RPB 686 (DS 7294 föreligger i korrektur, som fil. dr L. Sjödin benäget ställt till mitt förfogande).

man gav lika för lika, ter sig bytet rätt egendomligt ur den senares synpunkt sett. Veterligt hade han sina egentliga intressen just i Oppunda hundare.²⁰ Förklaringen är rimligen, att även de båda makarna hade förankringar där.

Dokumentet är beseglat av Enköpings stad, Anders Torstensson och Cecilia Eriksdotter. De senare ha båda sköld utan hjälm i sigillet. Hans vapen är en ginbalk, hennes med all sannolikhet en fransk lilja.²¹ Äro de som vi ovan antagit föräldrar till den senare domprosten, har denne övertagit sin moders vapen men tillagt några rent dekorativa element. Cecilia Eriksdotter förde alltså lilja i skölden och var orienterad åt Oppunda hundare. Samma har troligen också gällt Ragvald Eriksson till Fjällskäfte, Nicolaus Ragvaldis fader. Visserligen saknas avtryck av dennes sigill, men sonen har som vi sett också fört en lilja i skölden. Det var ett omtyckt vapen, men den enda rimliga förklaringen till att Ragvald Eriksson och Cecilia Eriksdotter ha samma vapen och anknytning till samma hundare bör vara, att de voro syskon. Domprosten Torsten Andersson skulle då vara en ungefär 20 år äldre kusin till Nicolaus Ragvaldi. För den senares inträde i det andliga ståndet och början till karriären där har det säkert haft sin betydelse, att han hade en anförvant i framskjuten ställning inom Strängnäs domkapitel.

²⁰ Om denne se även nyssnämnda arbete och det under arbete varande herdaminnet för Strängnäs stift.

²¹ Redan N. G. Brocman (Diplomatarium II: Miscellanea 18: 22, VHAA:s deposition i RA) fann sigillbilden i Cecilia Eriksdotters sigill otydlig och föreslog »kanske en fogel». Av bifogad teckning framgår, att han tänkte sig att sigillbilden visat en stiliserad flygande fågel sedd rakt underifrån. Denna mening kan jag icke biträda, oavsett att jag aldrig har sett en sådan fågel i heraldiska sammanhang. Jfr även L. Sjödin i MRA 1959 (otryckt). — RPB:s uppgift att sigillbilden är helt utplånad visar blott att denna ej blivit ordentligt undersökt (möjl. att den varit helt igengrodd av numera avlägsnad smuts).

SLÄKTEN GYLLENHOFFS HÄRSTAMNING

AV ELSA NORDSTRÖM

Familjetraditionen är ofta en otillförlitlig historisk källa, det får många släktforskare till sin besvikelse erfara. Men någon gång händer det att den innehåller just den ledtråd som behövs för att ett sedan länge fördolt genealogiskt sammanhang skall kunna klarläggas. Tack vare en sådan tradition har det visat sig möjligt att utreda släkten Gyllenhoffs ursprung. En uppgift i ett brev från en medlem av familjen nära 80 år efter stamfaderns död gav nyckeln till problemets lösning.

Släkten Gyllenhoff, vilkens genealogi finns publicerad i Svenska slätkalendern 1930, härstammar från kornetten Johan Lorentz Gyllenhoff eller Gyllenoff (Gyllenoff), som namnet även skrivs i de äldsta källorna. Han föddes troligen år 1715 och var gift med Eva Mariana Tallberg av adliga ätten nr 1757, född 1728.¹ Det för en borgerlig familj egenartade namnet och stamfaderns adliga gifte har gjort det naturligt att söka släktens ursprung inom samhällets högre skikt. I första hand har man letat efter ett eventuellt samband mellan Johan Lorentz Gyllenhoff och den friherrliga ätten Gyldenhoff men med helt negativt resultat.

Gyllenhoff antogs år 1734 som volontär vid Smålands kavalleriregemente och blev 1741 sergeant vid Dalregementet; han kallas då vice korpral vid det förstnämnda regementet. Följande år övergick han till Västgöta kavalleriregemente, där han 1747 avancerade till kvartermästare. Han bevistade finska kriget och deltog även i kommanderingen till Tyskland under pommerska kriget men beviljades 1758 avsked på grund av försvagad hälsa. År 1765 fick han kornetts karaktär.²

Efter sitt giftermål hade Gyllenhoff först sitt hem i Skofteby, numera N. Härene, sn (Kinnefjärdings härad), där hustruns släkt re-

¹ Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor.

² C. Th. Kocken, Kungl. Västgöta regemente, 2, Biografiska uppgifter (1948), s. 191, där även hans porträtt är återgivet efter en miniatyr i familjen Gyllenhoffs ägo. Generalmönsterrullor, Smålands kavalleriregemente 1740 och Dalregementet 1744, Majorens komp. (KrA). Underdån. memorial av överstelöjtn. Carl Hierta 22/8 1758 samt av generalmajoren Axel Wrede-Sparre april 1765 och 18/7 1765, Administrativa handlingar rörande armén, Brev och handlingar, Västgöta kavalleriregemente 1758—1768 (RA).

dan tidigare var bosatt. I denna församling döptes makarnas äldste son den 20 januari 1746, och där föddes sedan flera barn till dem. Under de sista åren bodde familjen på Lindärva säteri i socknen med samma namn (Kinnefjärdings härad). Gyllenhoff dog 1769 och Eva Mariana Tallberg 1772.³ Trots ivriga forskningar har det aldrig lyckats att i arkivmaterialet från Västergötland finna någon notis som kastar ljus över hans härkomst. I bouppteckningen efter honom talas ganska vagt om att ankans broder var närvarande å barnens vägnar, emedan av salig herr kornettens släktingar ingen vore att tillgå »medelst dess avlägsna vistande».⁴ Regementenas handlingar i krigsarkivet innehålla ej heller någon direkt upplysning om hans ursprung.

När Gyllenhoff första gången uppträder i Smålands kavalleriregementes rulla, 18/10 1734, blir han antagen som sventjänare för nr 18, Kejsarekulla i Näshults sn vid Östra härads kompani. Rusthållarnas namn ge intet uppslag för vidare efterforskning. I mantalslängderna för Östra härad förekommer han ej. Den 21 februari 1740 satt han av för att »rida frivolontär», och senare samma år blev han sventjänare för nr 110 på livkompaniet.⁵ Eftersom han var helt ung då han antogs vid Smålands kavalleriregemente — hans födelseår, troligen 1715, kan beräknas med ledning av åldersuppgiften vid hans bortgång — kan det emellertid nästan tas för givet att han var smålänning.⁶ Denna slutsats dras också i det ovan nämnda brevet, som är skrivet 1847 av hans sondotter Eva Maria Gyllenhoff och ställt till en broder till henne. Hon säger där att hon ej vet mycket om farfadern, »ty vår far var mycke liten när som vår farfar dödde, men vår far sade att han var förmodeligen smålänning till nationen, ty han hadde studerat i Väcksjö skole och äfven tjänt vid Smålands Cavalleri, innan han kom till Kongl. Västgöta Cavalleri».⁷

³ Skofteby C: 1, s. 169 ff., Lindärva C: 2, s. 333, 335 (GLA). Mantalslängder, Skaraborgs län 1764 och senare år (KA).

⁴ Bouppteckning 24/7 1769 (GLA).

⁵ Generalmönsterrulla, Smålands kavalleriregemente 1740 (KrA). Enligt Sv. akad. ordbok betyder »frivolontär» bl. a. officersaspirant, som i och för sin utbildning tjänstgör som menig.

⁶ Lindärva C: 2, s. 333 (GLA).

⁷ Stora Boda 1/12 1847, Biografica, Gyllenhoff (RA). Brevet är förmodligen ställt till kammarrådet Gustaf Malcolm Gyllenhoff, f. 1790, † 1874. Det är skänkt till RA av överste Ernst Silfverswärd, vilkens svärfader, grosshandlaren L. Smerling, en släkting till kammarrådets hustru, fick hand om boet efter makarna G. Sammanhanget framgår av brev från Silfverswärd 1/12 och 7/12 1910 hos kommandörkaptenen Lorentz Gyllenhoff, Hovås. Förf. framför till kommandörkaptenen Gyllenhoff sitt varma tack för värdefulla upplysningar vid utarbetandet av denna artikel.

Det är Eva Marias uppgift om farfaderns skolgång som öppnar en möjlighet till vidare forskning. I Växjö skolas till våra dagar bevarade matrikel söker man visserligen förgäves namnet Johan Lorentz Gyllenhoff. Där finner man emellertid såsom inskriven den 24 september 1730 Johannes Laurentius Gyllenpamp, »Chiliarchæ equestris filius nat. par. Alseda v. Hulta 16 ann.»⁸ Den »chiliarcha equestris» (rytterioverste) som 1730 hade en sextonårig son i Växjö skola måste vara överstelöjtnanten vid Smålands kavalleriregemente Johan eller som han själv skrev sig Jean Gyllenpamp, född 1668, död 1740, vilken bodde på släktgården Hulta säteri i Alseda sn (Östra härad) fr. o. m. 1724 till sin död. Denne hade gjort sin militära karriär vid nyssnämnda regemente, varit fången i Ryssland, varifrån han kommit hem 1710, och sedan fortsatt sin tjänst till 1719, då han fick överstelöjtnants avsked och beviljades pension. Samma år gifte han sig med friherrinnan Beata Mörner af Tuna, född 1674 och död 1739. Enligt ättartavlan var Gyllenpamp barnlös.⁹ Växjö skolas matrikel innehåller alltså en uppgift, som avviker från ättartavlan på ett sådant sätt att man måste ställa frågan om skolgossen i Växjö, uppenbarligen född åtskilliga år före faderns äktenskap, har varit av oäkta börd. Överensstämmelsen beträffande förnamn och ålder ger vidare anledning till hypotesen att Johan Lorentz Gyllenpamp är identisk med den unge volontär som år 1734 enrollerades vid Östra härads kompani under namnet Gyllenhoff. Utom överstelöjtnanten Gyllenpamp tjänade flera andra medlemmar av ätten som officerare vid Smålands kavalleriregemente. Att en son på sidolinjen skrevs in vid regementet under ett nyantaget namn var säkerligen helt naturligt.

Beviset för att den här framlagda hypotesen är riktig finns i domböckerna för Östra härad. Det framgår av dem att den gamle överstelöjtnanten Gyllenpamp före sin bortgång försökte sörja för volontären Gyllenhoff i ekonomiskt avseende.

Vid hösttinget 1735 företedde Gyllenhoff ett gåvobrev, genom vilket överstelöjtnanten Gyllenpamp och hans fru »efter bägges deras

⁸ Växjö skolas matrikel för åren 1651—1751 utg. av Ludvig Larsson (1921), s. 71.

⁹ Elgenstierna, a. a. Lewenhaupt, Karl XII:s officerare (1920—1921), 1, s. 259. Mantalslängder, Jönköpings län 1724 och senare år (KA). G:s kvitenser av pensionsmedel, Regementsräkenskaper, Smålands kavalleriregemente 1720, fol. 93, samt senare år (KrA), daterade Hulta fr. o. m. 1724. G:s dödsår uppges olika av Elgenstierna och Lewenhaupt. Enligt attest av kyrkoherden i Alseda avgiven 20/1 1741 avled han 27/1 1740, Regementsräkenskap, Smålands kavalleriregemente 1740 (KrA). Testamentspenningar efter honom skänktes till Alseda kyrka 9/3 1740, Alseda L I a: 1 (VLA).

dödliga afgang» skänkte honom 1/2 frälsehemman Repperda i Alseda sn med föreskrift att om deras arvingar skulle vilja »på något invändande sätt» frånbörda honom detta hemman, så skulle de i stället vara skyldiga att till honom erlægga 800 daler smt. Vid hösttinget 1739 uppbjöd Gyllenhoff 1/2 Repperda i och för lagfart första gången. Jean Gyllenpamp levde då ännu, men Beata Mörner var död. Sedan följde uppbud andra och tredje gången vid vintertinget 1740 — den 14 januari, endast några dagar före Gyllenpamps bortgång — resp. vid sommartinget samma år.¹⁰ Denna gåva av fast egendom till ett betydande värde torde — sammanställd med skolmatrikelns uppgift att Gyllenpamp haft en för övrigt okänd son vid namn Johan Lorentz i Växjö skola och traditionsuppgiften att Gyllenhoff studerat där — ej kunna tolkas på annat sätt än att Gyllenhoff var illegitim, alltså icke arvsberättigad, son till överstelöjtnanten på Hulta. Här må även nämnas att Gyllenhoff döpte sin äldste son till Carl Jean, Carl säkerligen efter morfadern, Carl Fromhold Tallberg, och Jean uppenbarligen efter sin egen far.¹¹

Det finns även en notis i Östra härads domböcker som förbinder Johan Lorentz Gyllenhoff med Hulta. Den förekommer i ett mål rörande en piga, Lisbet Nilsson, som våren 1738 fött ett oäkta barn. Hon angav inför häradsrätten att »häfdandet» hade skett på Hulta säteri och utpekade som barnafader en dräng på gården, men ett rykte gjorde gällande att hon tidigare bekant att korpralen Johan Lorentz Gyllenhoff var barnets fader. Han behövde aldrig svara i målet inför rätten, och han friades slutligen av denna för ryktet, »så vida ej skäl eller bevis där till givas». Det säges ej direkt att Gyllenhoff bodde på Hulta, men berättelsen får ett naturligt sammanhang, om man utgår från att så var fallet.¹² I Alseda finner man honom ännu

¹⁰ Östra härads domböcker (VLA). I protokollet 1735, uppbud och inteckningar § 15, kallas Gyllenhoff endast »Volonteuren Johan Lorentz» utan efternamn, men identiteten framgår av protokollen från uppbudet 1739 och 1740, i vilka gåvobrevets innehåll delvis refereras. I protokollet 1739, där G. kallas »korpralen manhaftig herr Jean Lorentz Gyllenoff», äro bokstäverna »off» skrivna efter radering; det kan urskiljas att där tidigare stått »pamp». Av protokoll vid sommartinget 1741 § 51 i mål angående husröta mellan G. och bonden Elias Andersson i Appelhester framgår att det halva frälsehemman G. ägde var Repperda Karlsgården. Av protokollen över uppbud och inteckningar vid sommartinget och hösttinget 1740 framgår att G. 21/8 1739 lånade ut 600 dlr smt mot 5 % årlig ränta till korpralen Gustaf Stråle af Ekna mot säkerhet i dennes egendom säteriet Farstorp.

¹¹ Skofteby C: 1, s. 169 (GLA).

¹² Östra härads domböcker, sommartinget 1738 § 123, hösttinget 1738 § 27, vintertinget 1739 § 6, sommartinget 1739 § 66 (VLA).

den 9 augusti 1741, då han skänkte 1 daler smt i gåvopenningar till kyrkan, kanske inför avfärden till kriget i Finland. I kyrkoräkenskapen står han antecknad närmast efter ryttmästaren Johan Gabriel Gyllenpamp, brorson till Jean, och korpralen Anton Ekebom, båda bosatta i Hultha.¹³

Eva Mariana Tallberg hörde som ovan nämnts hemma i Västergötland, men det är inte uteslutet att Gyllenhoff kan ha lärt känna sin blivande maka eller åtminstone hennes släkt i sin egen hemtrakt. I Björkö sn, ej långt från Alseda, bodde nämligen både Eva Marianas farbroder majoren Georg Reinhold Tallberg (f. 1674, † 1755) och hennes äldste broder, fältväbeln Fredrik Johan Tallberg (f. 1702, † 1772).¹⁴ Även Jean Gyllenpamp bodde för övrigt i Björkö sn, på sin svärmors gård Rödjenäs, under några år innan han slog sig ned på Hultha.¹⁵

Vem som var Johan Lorentz Gyllenhoffs mor och var han föddes är alltjämt okänt. Det framgår ej av mantalslängderna var Jean Gyllenpamp bodde före sitt giftermål. Han disponerade 1715 och åren där omkring olika boställen vid Smålands kavalleriregemente. Bl. a. innehade han majorsbostället Biskopsbo i Vrigstad sn under perioderna 1/10 1710—31/10 1714 och fr. o. m. 1/1 1718 till sitt avsked 1719.¹⁶ En skrivelse från honom till länsstyrelsen i Jönköpings län 8/4 1715 är daterad Biskopsbo, trots att bostället då disponerades av en annan person.¹⁷ Genom obligation 11/3 1716 erkände han sig vara skyldig Vrigstads kyrka 200 daler smt.¹⁸ I födelselängden för Vrigstad har sonen emellertid ej kunnat påträffas. I den nyssnämnda skrivelsen 8/4 1715 talar Gyllenpamp om sitt kompanis tillstånd efter hemkomsten från Skåne. På baksidan av brevet från Eva Maria Gyllenhoff 1847

¹³ Alseda L I a: 1 (VLA). Enligt generalmönsterrullan för Smålands kavalleriregemente 1741 avgick G. från livkompaniet, nr 110, 13/8 1741 (KrA).

¹⁴ Elgenstierna, a. a., ätterna Stierncreutz, tab. 2, Tallberg, tab. 2 och Ögnelood, tab. 5 och 6. Georg Reinhold T. bodde enligt mantalslängderna i Björkö från början av 1720-talet till sin död (KA). Fredrik Johan T. bodde där i varje fall fr. o. m. sitt giftermål 1735, se födelsenotiser för hans barn m. m., Björkö C I: 1, s. 123 ff. (VLA).

¹⁵ Mantalslängder, Jönköpings län, 1721—1722 (KA). Kvittenser av pensionsmedel daterade Rödjenäs 1721, 1722 och 1723, Regementsräkenskaper, Smålands kavalleriregemente 1720, 1721 och 1722 (KrA).

¹⁶ Krigskollegium, Husesynskontoret, Husesynsinstrument, Suppl. I, Smålands kavalleriregemente 1724: I, nr 3, 10 och 13 (KrA).

¹⁷ Jönköpings länsstyrelse, Landskansliet, D II (VLA).

¹⁸ Östra härads dombok 1716, sommaringet, uppbud och inteckningar (VLA).

står med annan handstil: »Gubben sjelf vet intet mer än att dess far var kommen från Skåne och var kvartermestare vid Vestgöta regemente». Med »Gubben» måste här avses Johan Lorentz' son Carl Adam Gyllenhoff († 1833). Huruvida även den från honom härrörande traditionsuppgiften om det skånska ursprunget innehåller någon sanning förefaller emellertid mycket ovisst.

HARALD HJÄRNE

Anförande i Historiska föreningen i Uppsala vid dess
minnesfest 26/5 1962.

AV BERTIL BOËTHIUS

Vi kunna i dag lättare överblicka Harald Hjärnes insats som historisk och politisk idégivare tack vare docenten Elvanders rikt givande avhandling och den diskussion den framkallat. Viktiga synpunkter grundade på personliga minnen ha senast framförts av professorerna Gihl och Herlitz. Som bakgrund till Hjärnes roll i Historiska föreningen skall också jag, i anslutning härtill, framföra några personliga reflexioner, till en del hämtade ur en tidningsartikel i vilken jag för 30 år sedan biktade min tacksamhetsskuld till min lärare.

När jag vill kan jag höra genljudet av Hjärnes mäktiga stämman genom åren. Han grep sina åhörare redan genom den intensitet varmed han gav sig själv. Sina föreläsningsserier brukade han inleda med en allmän översikt över de synpunkter som vi skulle lägga på terminens ämne. Dessa inledningar hade den form som var hans egen, de stora inläggens och högtidstalens essayistiska syntes, med rum för synpunkter, reflexioner och svepande vida överblickar. Berättelsen och den systematiska utredningen lågo kanske inte lika naturligt för honom. Men då han tog av sig pincenén — och därmed kopplade loss från sitt manuskript — sutto vi spända av förväntan. Den improvisationens benådade mästare som man lärde känna i dylika ögonblick gav också Historiska föreningens sammankomster och nachspiel deras särprägel.

Vi som voro med fångslades givetvis av Hjärnes geni och universella lärdom. Hans kärva uppriktighet som gav varje sak dess rätta namn och hans sarkastiska polemiks träffsäkerhet voro medryckande. Men vad som grep oss personligast var den inre spänning som genomlyste hans ord. Starka känslor, pockande på helt, intensivt partitagan-

Nils Elvander, Harald Hjärne och konservatismen. Konservativ idédebatt i Sverige 1865—1922. Upps. 1961; Torsten Gihl, Harald Hjärne och ideologierna (Sv. Dagbladet 14/7 1961); Nils Herlitz, Harald Hjärnes politiska åskådning. (Hist. tidskr. 1962). — B. Boëthius, Harald Hjärnes samlade skrifter (Sv. Dagbladet 19/12 1932).

de, brottades med en aldrig vilande självkritik. Hjärne var starkt medveten om att den intensiva upplevelsen var en positiv tillgång för hans vetenskap — men blott om den fördjupades genom »självtukt i det vetenskapliga idealets, det historiska sanningssökandets tjänst». Sanningen blev för honom en etisk uppgift, egenartat personlig därför att den framför allt ålade honom vaksamhet mot sig själv. Men hans kritik vände sig också utåt. Han fordrade ett universellt tvivel, inte negativt men alltid på helspänn. Intet faktum var något värt förr än det erövrats genom egen prövning.

Självkritik och universellt tvivel sammansmälte i ett av Hjärnes personligaste drag, hans aversion mot skolmässigt stelnande. I ordalag — som kunde användas för att karakterisera vad han gav i denna förening — krävde han en peripatetisk skola vid sidan av examensläsningen. Om äldres och yngres fria meningsutbyte belönades med »spridda glimtar av en levande och evig sanningsvärld» blev kravet att föra sanningssökandet vidare endast dubbelt förpliktande.

Mycket av Hjärnes åskådning skulle man kunna utläsa av hans reaktion mot -ismer av mångahanda slag. Men man finge då inte behandla dem som avsatta kungar eller sönderskiftade byar, som axiomatiskt självdöda. Dramat förlorar sin spänning om inte motspelaren är värdig. Alldeles särskilt gäller det att fasthålla vad boströmianismen betydde intellektuellt, ideologiskt och opinionsmässigt. Den professorsgeneration till vilken Hjärne hörde startade lyckligt. Den präglades både av gedigen filosofisk skolning i Boströms skola och av det empiriska genombrottets stimulans. Skada blott att segern över systembyggandet för nästa generation alltför lätt blev ett fribrev från filosofiens tankemödor. Hjärne hemföll inte till filosofisk nihilism. Men ekot av emancipationsstriderna var också hos honom så starkt att hans lärjungar gärna avskräcktes från historievetenskapens teori — till men för historievetenskapen, för så vitt som empiri utan teori alltid hotas av torka.

Hjärne reagerade, även personligt, mot universitetsstadens småstadsidyll och originalens världsfrånvaro. För generationer av studenter var det en befrielse att han bekämpade själlös upprepning och torr retorik i den nedärvda idealismen. Något av åttioalets röjningsarbete nådde på denna väg hans lärjungar. Men Hjärnes kritik, hur från den än var, var alltid positiv. Hans orädda prövning bärgade samhällsvärden som andra förgäves ängsligt sökte skydda bakom stelnad tradition.

Det finnes många -ismer, till höger och till vänster, att tala om. Här skall blott understrykas att man får god hjälp att förstå Hjärnes

betydelsefulla nittiotal, om man gör levande för sig vilken dominerande personlighet Oscar Alin var, genom sin starka karaktär och varma patriotism och genom sin vetenskaps och sitt politiska programs logiska skärpa. Motsättningen mot Rudolf Kjellén under ett senare skede hade inte samma betydelse. Kjellén var alltför värlös mot sitt rika ingeniums ingivelser och sin naiva systematiseringsglädje. Hjärne tog honom inte på fullt allvar.

Den debatt jag snuddat vid höll Hjärne gärna levande i Historiska föreningen. Han ansåg att man inte kunde förstå det förgångna om man inte levde helt med i det nuvarande. Och framför allt menade han att de frågor vi ställa till historien få mening, endast om de äro väsentliga för vår egen kulturorientering. Det är »en fördärlig självstympning om historikern tror sig kunna vinna objektivitetens lager genom att hos sig utrota sådana intressen som just giva hans ansträngningar deras levande innebörd och betydelse för kulturen i det hela».

Våra allmänföreställningar om människors förhållande till varandra äro i regel starkt värdebetonade. Under sin ungdoms brottnings med statslivets problem, sådana de mötte honom vid Geijers och Boströms lärosäte i motsatsen publikt och privat, hade Hjärne, som Elvander träffande sagt, arbetat sig fram till »några enkla moraliska grundbegrepp», den enskildes pliktuppfyllelse i staten, folkens kallelsetrohet i den överstatliga kulturutvecklingen, dvs. deras hållfasthet i internationella påfrestningar, och forskarens sanningsplikt i den empiriska undersökningen. Dessa grundbegrepp voro för honom livsavgörande värdeomdömen. Han behövde inte camouflera det för att rädda en oberördhetens objektivitet som han avskydde. Men hans väg till den förutsättningslösa empiriens tillkämpade objektivitet är värd att följa.

Stat och överstatlig kulturutveckling äro empiriskt gripbara. Då Hjärne gjort dem till sin urvalsprincip och sin norm för värdering kunde han hävda att de undersökningar som nutidsorienteringen anvisade som väsentliga kunde — och måste — göras rent empiriskt. Valet av urvalsprincip och värderingsnorm underströk den politiska historiens grundläggande betydelse. Hjärne gav den också en prioritet som kanske var en begränsning. För den som kände det så hade Geijer visat en annan väg, särskilt genom skriften om den akademiska jurisdiktionen. Den kan för visso läsas som ett skolexempel på systembyggandets vådor. Men den var ett stort försök att lyfta upp hela samhälls- och kulturlivet till historiens plan genom den personliga förpliktelse som var kärnan också i Hjärnes åskådning.

Tack vare sin allmänna beläsenhet var Hjärne naturligtvis förtrogen med den internationella historievetenskapens värdering av kvarlevor och berättande källor. Han lade inte fingrarna emellan om man försyndade sig. Men han ville främst aktualisera de stora linjerna i sin undervisning. Den metodiska träningen hade på min tid övertagits av Nils Edén. Dennes föreläsningar kunde ibland bli ett sinnrikt mekano där livet konstruerades bort. Men hans klarhet och fasta logik gjorde honom till en utmärkt seminarieledare.

Granskar man de avhandlingar som framgått ur Hjärnes seminarium frapperas man av att en undervisning så inriktad på syntes och vida överblickar inspirerat så mödosam grundforskning. För oss som lyssnade till honom inte minst i Historiska föreningens fria tankeutbyte blev just hans vidsyn garantien för vardagsmødornas meningsfullhet.

Hjärne drog sig inte för att skifta ståndpunkt. För klassifikatören måste han vara en mardröm. Gryende klassifikationsmognad var för honom en maning att bryta upp, medan det ännu var tid. Att göra ett system av sin åskådning var honom helt främmande. Men de enkla moraliska grundbegrepp som han tidigt kommit fram till höll han fast vid livet igenom. Utifrån dem bedömde han de problem som successivt mötte honom, i kulturdebatten, i politiken och i historien. Enhet finner man om man söker efter sättet att se, inte i svaren som växlade med tid, föremål, situation och personliga reaktioner.

Visst var den Hjärne som trollband oss i Historiska föreningen en lysande sällskapsmänniska. Men en reservation inställer sig genast. Han dominerade. Inte så att han var självupptagen. Det roade honom att återberätta sarkasmer som kanske gjorde större glädje i föreningen än nytta i politiken. En gång berättade han också om en stor fisk som han fått vid Söderfors. Han var påtagligt stolt, men så var det nog en harr och harrar äro svåra att håva in. För Hjärnes lärjungar var det kanske en uppmuntran att också Olympiern hade en mänsklig vardag. Men här har jag tagit med fisken och sarkaserna som undantagen vilka bekräfta regeln. Hjärne behövde självfallet inte framhålla sina insatser och han tycktes vara alldeles fri från de mindervärdeskomplex som hetsa alltför många att ängsligt påpeka sina. Det var hans tankars aldrig vilande strider som tvungo honom att meddela sig. Jag tror inte att många av dem som girigt samlade sig kring honom kände sig nedtryckta av hans dominans. Han lyssnade vänligt och uppmuntrande på vad de unga hade att säga. Föreningens sekreterare hörde för visso till dem som voro vana att själva ha ett ord med i laget. Men vid sammanträdena kände de — och vi

— att deras uppgift var att ge ordföranden de stimulerande associationerna.

Inte heller som pedagog passar Hjärne in i vanliga scheman. Det är nog inte bara familjevänskapen som gör att jag bevarar intryck av hans personliga intresse för elever. Men han bekymrade sig föga om »lärosätt och andra pedagogiska konster», som hans ord kunde falla. Också som lärare var det hans natur att ge. Det kunde vara krävande. Men aldrig, vare sig i Uppsala eller senare, har jag tvekat om att han var ypperst bland lärare.

Med åren har jag allt starkare upplevt att de historiker som vi inte bara använda utan fortsätta att läsa äro de som intensivast levat i sin egen tids problem. Vi förneka givetvis inte att vi äro tidsbundna. Men nog äro vi brydda då vi medge det. För Hjärne var det historiens livsnerv. Han drog ärligt också den nödvändiga slutsatsen, att frågeställningarna ständigt förnyas. Hans sätt att fråga är inte dagsaktuellt nu som det var för oss på den tiden. Men hans andes eld har inte falnat, därför att den blivit historia.

I kväll har jag inte dragit mig för att vara subjektiv. Jag har känt det som min uppgift att söka förmedla halvsekelgamla personliga intryck. Kanske kunna de ge en aning om vad det betydde för generationer av studenter att en av våra stora kulturpersonligheter oförtrötat slösat med sin andes rikedom i denna förening.

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 20:— pr år + 70 öre för porto och uttages som postförskott för Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare, krigsarkivarie BERTIL BROOMÉ, Krigsarkivet, Stockholm 80. Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 25:—